

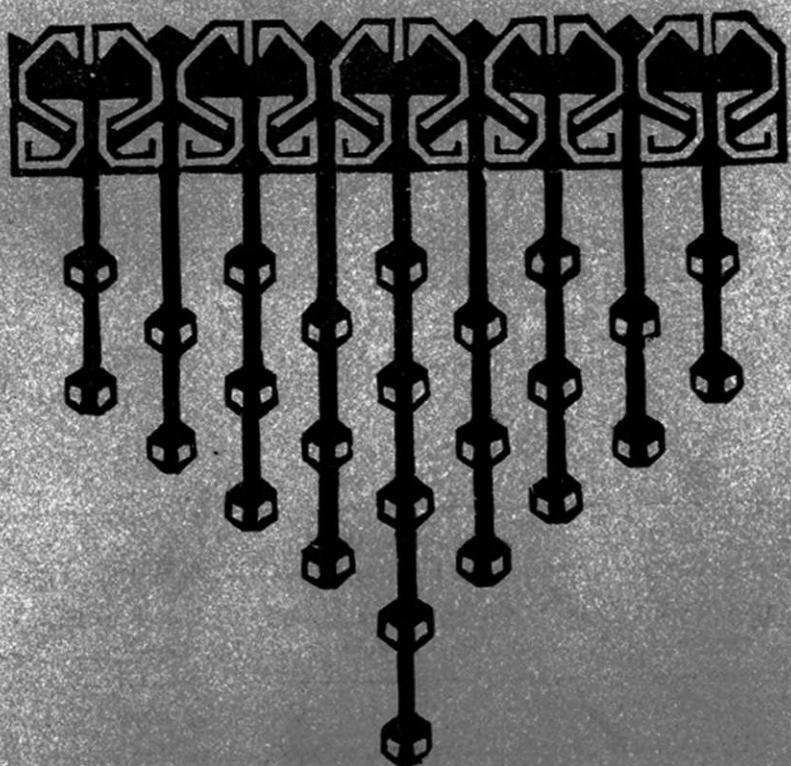
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII.

FEBRUAR 1912

ŠTEV. 2.

Vsebina februarskega zvezka:

1. Pastúškin: <i>Adriji v album. — Prijateljski sonet. — Impresionist</i> . . .	57
2. Ivan Cankar: <i>Monna Lisa</i> . (Dalje prihodnjič.)	59
3. Jos. Premk: <i>Krona v višavi</i> . (Dalje prihodnjič.)	67
4. Dementij: <i>Zimski večer</i>	75
5. L. Pintar: <i>Satura</i>	76
6. Julij Dub: <i>Pripovedka o Mehiti</i>	83
7. A. Debeljak: <i>Zimski poldan</i>	86
8. Fran Albrecht: <i>Misterij mladosti</i> . (Konec prihodnjič.)	87
9. A. Debeljak: <i>Odmev</i>	97
10. Pastúškin: „ <i>Brambovc</i> “. <i>Zgodovinski roman</i> . Napisal dr. Ivan Lah . . .	98
11. Književna poročila.	
Vojeslav Molè: <i>Ivan Cankar, Lepa Vida</i> . — Fr. Kobal: <i>Zabavna knjižnica</i> . — A. Debeljak: <i>Slovanski spomini in jubileji</i> . — Oton Župančič: <i>Dinko Šimunović, Tudjinac</i> . — Fran Albrecht: <i>Antun Kovačić, U registraturi</i> . — Dr. Ivan Merhar: <i>Pavle Krstinić, Bratski inat</i> . — Fr. Kobal: <i>Engelbert Gangl, Beli rojaki</i> . — Jos. Westner: <i>Dr. Ljudevit Pučko, Telovadne igre</i> . — J. Š.: <i>M. Murko, Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba</i> . — Slovenska Žena	104

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,

četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Štebinger.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Pastúškin :

Adriji v album.

Imeli smo ljudi, v poljani cvet.
Brez ljube Kette, s puškico na rami
je sklanjal se nad tvojimi vodami,
da vidi tebe, sebe, domek, svet?

To gre naj rakom žvižgat, kosom pet.
Jaz vidim blaženo te med ženami.
Juh, kaj prešernosti mi v duši drami,
kaj smeha sinjepolti tvoj šepet! (.)

Te grudi mokrožidanega kova,
lasje sciganjeno-kobiljih žim,
premodro-belčkani; obala nova,

devišstvo v golt srčno zaluči jim! . . .
Ti, Adrija, ti si vesela vdova,
a narod moj, kdo ve, če je Maksim?

*Kaj hore ta mištrigani -
Zi revež ti, ti jasn*

Prijateljski sonet.

Tako mi, bratje, delate špalir;
lepo donijo vaši mi govori:
„Življenja si, prijatelj, natovori
in jaši voljo preko vseh ovir!“

A ne veruje vam srca nemir
in ve, da so le poza vam nazori,
papirnate izkušnje a priori;
za sliko bi prodali mi — okvir.

Sicer pa vas imam še zmerom v čisli,
že raditega, ker me veseli,
da ne tajijo vam obrazi kisli,

kar sem dognal že prej za naše dni:
kedor živi življenje, ga ne misli,
in kdor ga misli, ta ga ne živi.

Impresijonist.

Si ti, življenje, škratek šaroperni,
ki noče v mrežo mojih bujnih boj?
Pa si le vanji, kaj? pa si le moj —
sevé, sévé, v razdalji le primerni.

Sevé, sévé, v bližini vidoverni
ta kras, očem užitek in napoj,
sesuje v pikic se bodeč nebroj
in zareže se madeži stoterni.

Čemu bi si tajil? Moj temni jaz
dnem za goró čez platno v goste jaše:
od blizu vidim se očesu mas

bohem, ki z grehom svoja ledja paše,
od daleč prerok, ki bo novo gaz . . .
O platno, platno, ogledalo naše!

Ivan Cankar:

Monna Lisa.

(Dalje.)

Ko sem šel tisti večer iz pisarne ter stopil iz veže na ulico, sem ugledal Bennatija skoraj nos ob nos. Odskočil je za korak, nato pa me je zgrabil za roke ter jih je stiskal in stresal po svoji gnusni navadi.

„Ali je mogoče? Ali je mogoče?“

„Pozdravljam!“ sem rekel in nisem vedel, kaj bi.

„Tolikokrat sem te videl, hitel sem za teboj, iskal sem te, pa si izginil kakor megla . . . kakor vešča v grm!“

„Kje videl?“ sem se začudil.

Nato se je začudil sam še bolj, tako da je tlesknil z rokama ter povzdignil oči.

„Kje videl! Ali nisi bil pod mojim oknom vsak večer? Kaj večer — pol dne in pol noči! Saj ne vem, če si prihajal nalašč pod moje okno; morda si se tam le izprehajal, ker ti je cesta všeč, dasi nič posebnega ni ta naša cesta in temna je in ozka in tlak je ves razdejan . . . To mestno gospodarstvo! Magnatom elektriko, nam petrolej, pa še ta skopo merjen!... Sploh pa ima vsak človek svoj poseben okus; jaz, na primer, se najraje izprehajam po kolo-vozih na ljubljanskem polju; včasih obtičim do gležnjev v blatu. Zakaj bi se ti ne izprehajal po naši cesti? Morda študiraš ljudstvo, njega pocestne šege in navade . . . ti, ki stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja in gledaš z drugačnimi očmi nego mi, ki smo, kako bi rekel, le smeti v domačiji človeštva . . . V nedeljo, na primer, sem bil v Jakopičevem paviljonu . . . ali si bil že tam?“

„Ne vem!“ sem odgovoril. Ploha me je bila vsega omamila.

„Kako . . . ne vem!“ se je začudil, skoraj prestrašil. „Tak dogodek, mejnik bi rekel . . . pa bi šel človek mimo in bi pozabil... Ali, prijatelj, ne varaj me! Poznam te, vidim tvoj nasmeh!“

Nisem se bil nasmehnil; njegove besede so mi padale kakor trda toča v obraz, tako da je bil ves leden.

„Misliš si: kaj bi razodeval visoke občutke ljudem, ki stoje takorekoč pod hribom, ko se ti razgleduješ po vesoljnosti? . . . Toda vprašam te: čemu bi tudi pohleven črviček ne pogledal v

solnce? . . . Ko sem bil v paviljonu, sem občutil vso svojo nevrednost. Kakor cestinar v cerkvi . . . Še svojemu srcu si nisem upal reči: glej, to je umetnost, je lepota! Kaj veš, cestinar, kaj je lepota! Poklekni in moli! . . . Prosim te, prijatelj, nikar me ne zasmehuj! Ti, seveda, stojiš pokonci pred lepoto, kakor pravičnik pred Bogom . . .“

Nenadoma se je čudno spačil njegov obraz; zadobil je nekako odurno, zlagano, čisto beraško ponižnost.

„Kako bi sodil umetnost, ko si jo gledati komaj upam? Ti pa si učen in moder, stojiš takorekoč sredi kulturnega viharja . . . Prijatelj! Jutri bo praznik in ob nedeljah in praznikih, saj veš, se zanimam za umetnost . . . stopim v božji hram. Ali bi ne hotel, ali bi se ne ponižal . . . ne, previsoka je prošnja!“

„Kaj bi rad?“ sem vprašal; sam sem čutil, da se mi glas trese od srda in studa.

„Ali bi ne hotel pomagati tem mojim nevrednim očem, da bi gledale, kakor se lepota spodobi gledati? . . .“

Še preden je vse do kraja zblebetal in zvihral, mi je bilo pri srcu, da bi zavriskal in da bi objel to ostudno črnkasto gobezdalo. Ko sva se poslovila, sem mu tudi jaz krepko in prisrčno stisnil obdve roki.

Takrat sem bil prepričan, da je čisto navaden tepec, kakor jih hodi po svetu brez števila. Vesel je sam svojih besed, spakuje se, ker mu je prirojeno. Vse tisto blebetanje o paradižu, o kajbici, o skrivnostnem vrtu, vse samo spakovanje brez misli in brez namena. Senca je, pa sem mislil, da je človek; megla je, pa sem mislil, da je zid.

Poglavitno vprašanje je zdaj bilo, če pride ona z njim. Če pride, sem rekel v svojem srcu, je prag za menoj, sem stopil v vežo, v izbo, v paradiž. Kajti sklenil sem bil . . . vrag vedi, nekaj čudnega sem bil sklenil: da se jima priklenem za peta kakor senca, kakor pes. Če bi se trikrat otesla, bi se trikrat povrnil; vrtil bi se krog obeh prav kakor senca opoldne. Kaj spodobnost, kaj ponos, kaj stanovski ugled! Pričo ljudi, na očitni cesti se ga oklenem pod pazduho ter ga ne izpustim. Če me zmerja, če vpije nad menoj, se mu vljudno priklonim, se mu prijazno nasmehnem: „Da, gospod, koristno je in dobro, če si človek malo pljuča razkriči; zdravniki so potrdili. In hude besede niso greh; mlajši župniki celo pravijo, da je Bogu dopadljivo, če recimo prijatelj pozdravi prijatelja: O hudiča, kod si pa hodil? . . . Kar kriči, kar razmahni se, saj vem,

da vse drugače misliš!“ In če bi me pred pragom pehal in suval, kakor je pritlikav, bi ga narahlo odrinil, bi se mu vljudno priklonil in prijazno nasmehnil ter bi rekel: „Zmerom je zdravo, gospod, da se človek malo izmuči in razgreje, posebno takole pod večer; kajti pisarniško življenje ubija, napravi človeka mehkužnega. Le nikar se ne boj zamere, saj vem, da ne misliš name, temveč na svoje zdravje!“ — Take reči sem bil sklenil.

Spal sem tisto noč slabo in vstal sem, ko se je komaj daniло. Nebo je bilo čisto jasno, le na vzhodu so se vžigale tenke rdeče meglice.

Šel sem v kavarno ter sem tam od šestih do devetih gledal na uro. Ob devetih sem se napotil v drevored in sem se jezil na ljudi, ker so bili vsi prazniški, solnčni in spomladanski, kakor da bi nikoli ne bilo na svetu Monne Lise in njenega spoznanja. Tam od daleč, izza kostanjev, se je nenadoma zasvetilo nekaj belega, svetlega, kakor obraz; bil je žarek, ki je švignil izpod temnega listja preko debla. V tistem trenutku me je nekdo z vso močjo zgrabil pod pazduho.

„Ali si prišel? Ali ne lažejo moje oči? Stavil bi cekin . . . Pozdravljen, prijatelj! Tudi moja žena te pozdravlja. Toda ona . . . saj veš — ženska! Ženske se ne zanimajo za umetnost, niti ne ob nedeljah in praznikih. Zanimajo se rajše za mačke, za pse, za papige. Moja, recimo, se zanima za dišave. Pomisli, kaj ti pravi — da ima vsak človek svoj poseben duh, kakor svoj obraz in svoj glas? Rekel boš, ali pa si vsaj misliš, da je to pasja modrost . . . pa vendarle je čudno! . . . Ali pojdeva takoj? Ali se odkriješ v paviljonu? Jaz ne!“

Govoril je tako naglas, vse v eni sapi, da so se ljudje smehljaje ozirali. V prvem hipu me je hudo zadelo v srce, da je bil sam in gnusil se mi je blebetavec ves, kakor je bil: priskutno sladki, zlagano ponižni obraz, nemirne oči, ki nikomur niso pogledale v lice, in posebno še glas, ki je cmokaje in hlastaje spremljal brezmiselne besede. Ali prav v tem dolgem in brnečem blebetanju sem se vzdramil in zazdelo se mi je koristno, da je prišel sam. Če bi bila prišla z njim in bi se ravnal po svojih ponočnih namerah in mislih . . . milost božja! Vse bi bilo izgubljeno, takoj; prvi pogled bi rekel in prvi smehljaj: „Bratec, zlata jabolka niso lesnike za paglavce!“ In on bi se krohotal, po tenkih bedrih bi se tolkel in bi oznanjal v svoji neumni odkritosrčnosti: „Saj sem vedel, saj sem vedel . . . prešestovati je hotel, pa ni znal!“ . . . Zdaj je bil

sam in me je streznil. Oklenem se njega najprej, sem rekel, primem ga in ga več ne izpustim. Bodi on moj prag in moje stopnice! Kolikor je malo, vsaj nekaj je, kar naju od te ure družijo — ta žalostni paviljon za umetnost. Pa če bi bila krčma ali ječa, ali če bi bil obcestni jarek opolnoči, vseeno je!

Še zdaj ne vem, če se je gnusoba res zanimal za umetnost, vsaj ob nedeljah in praznikih, kakor je pravil. Vse njegove besede so bile take, da jih je človek lahko na dlani ogledoval, pa nazadnje ničesar pametnega ni videl. Če je bila sama gola neumnost, mu nikar ne zameri Bog; ali zdaj se mi vse zdi, da je bilo zadaj za vsem tem kvasanjem in hlastanjem, za vsem tem spakovanjem nekaj prav posebno umazanega — vrag vedi kaj!

Stopila sva v paviljon. Odkril se je globoko že na pragu, hodil je po prstih, glavo je držal postrani. Govoril ni več tako naglas, kakor na cesti, ali šepetal je cmokaje, sikaje in sopihaje, da so ljudje mršili obrvi ter pokajšljevali.

Hodila sva počasi iz izbe v izbo, on je kazal sem, kazal tja z svojo dolgo, koščeno roko. Videl nisem ničesar nego okvirje, barvo, luč in par širokih ženskih klobukov. Ali trudil sem se, da bi razumel njegovo šepetanje in da bi mu odgovarjal po pameti. Kar je vprašal in kar je povedal, je bilo vse tako čudno zverženo in tako nenadno, da nisem vedel, če se norčuje, ali če je norec.

Zatisnil je s prstom desno oko, nagnil glavo na levo ramo ter pokazal na sliko, ki je bila čisto navaden portret.

„Ali vidiš?“

„Da!“

„Pazno poglej, samo z levim očesom!“

Tudi jaz sem zatisnil desno oko.

„Kaj vidiš?“

„Portret je . . . ženska, nič posebno lepa . . .“

„Ne, ne . . . seveda, ti gledaš z drugačnimi očmi, ker stojiš takorekoč . . . Ali se ti ne zdi, da je umetnik hotel pravzaprav naslikati repo?“

„Repo?“

„Tisto podzimsko repo mislim, tisto ploščato, široko, ki ima zgoraj šop, spodaj čop . . . Ali se ti ne zdi?“

„Prav zares, da se mi ne zdi! . . . Ženski obraz je, kakor tudi ga ogledujem . . . pa če bi ga z nosom gledal!“

„Ne zameri, prosim, ne zameri nevrednežu! Ti seveda, ki takorekoč . . . ti vidiš drugače . . . vidiš lepoto, jaz repo!“

Nenadoma se je tako zdrznil ter se me oklenil, da sem se prestrašil. Kazal je s trepetajočo roko.

„Tam, tam!“

Na steni je visela v skromnem okvirju majhna, precej navadna slika; slika tiste vrste, ki takorekoč molče; človek gre mimo in ne ve, kaj bi rekel. V katalogu je bilo napisano: „Breze v mraku“.

Izpustil je mojo roko, sključil se je v dve gube, strmel je na tiste „breze v mraku“ in je težko sopol.

„Kolika lepota, kolika lepota!“

„Čedna stvar!“

„Čedna stvar, ne zameri! . . . Seveda, ti gledaš drugače . . . Ali moje oči, te moje nevredne oči so ugledale nebesa . . . pokleknil bi človek! . . . Ti seveda . . . vsa višja so tvoja nebesa! . . . O da bi mogel zakleniti človek to lepoto v svoj tihi hram, v svoj skrivnostni vrt, da bi jo molil vsak večer, vidno znamenje nevidne lepote božje!“

Tolika navdušenost se mi je zdela neodkritosrčna in odurna; toda navsezadnje . . . še za vse drugačne stvari so bili navdušeni ljudje. In zaradi visokih besed . . . saj ne ve, kako se mu opleta jezik.

Nobene slike ni maral več videti, tudi govoril je edino še o „brezah v mraku“ ter kako in kje bi visela slika v njegovem „skrivnostnem vrtu“. Tudi na cesti je govoril dalje, samo glasneje. Spremil sem ga prav do doma; ko sva se v veži poslovila, je bilo blizu enajstih dopoldne. Natihem sem upal, da me povabi za trenotek seboj, vsaj na čašico predjužinske slivovke, če ne drugače; ali upal nisem tako močno, da bi bil žalosten, ko je s tenkimi, krivenčastimi nogami odhitel po stopnicah.

Še tisti dan me je obsenčila misel, ki sem jo nazadnje res izvršil. Računil sem dolgo in tehtno. Bilo je nadvse jasno, da si moram najprej osvojiti njega, kakor je, priskutnost in gnusoba. Osvojiti si ga, čisto ga prikleniti nase. Ne z enim samim mahom, kar izza hrbta, temveč previdno, polagoma, korak za korakom. Res je morda zvitorepec; ali še v vsakem zvitorepstvu je bilo vse polno otroške lahkovernosti. Sklenil sem, da kupim tiste bedaste „breze v mraku“ in da jih poklonim gnusobi.

Ker je bila razstava že skoraj ob zaključku, sem šel k Jakopiču in sem napravil to kupčijo. Nekoliko sram me je bilo; za tisti denar bi bil lahko dobil vse kaj drugega; tudi Jakopič sam je privzdignil obrvi in je narahlo zahrkal. Meni pa v tistih časih ni bilo do umetnosti in do stanovskega ugleda.

Ko sem romal z brezami proti stanovanju Bennatija, po tisti ozki, temni cesti z razdejanim tlakom, me je obšlo neprijetno čustvo — kakor da bi šel miloščine prosit. Pomislil sem, če ne bi bilo boljše, da bi to nevšečno skrupucalo, ki mi je bilo v roki težko kakor kamen, oddal postreščku in zraven še lepo pismo, v katerem bi z vso skromnostjo in na takten način poklonil skrivnostnemu vrtu to vidno znamenje nevidne lepote božje. Vez hvaležnosti bi ne bila nič slabejša . . . sam je rekel, da je hvaležnost najlepša čednost na svetu. In bolj taktno bi bilo tako ravnanje, takorekoč bolj gosposko in umerjeno. To romanje, to trkanje na zaklenjene duri pa je vsiljivo, dvoumno — kakor da bi ponujal šopek dami, ki ne mara ne šopka in ne mene in ne ve, ali bi me zapodila, ali bi se z zlaganim smehljajem zahvalila.

Ob takih mislih sem stal v veži, skoraj že pod stopnicami. In še v dvomih, še v vsem neprijetnem obotavljanju sem vzdignil roko in sem pozvonil. Najmanj četrt ure sem stal pred durmi kakor obtoženec, ki čaka trepetajoč in prisluškujoč, da ga pokličejo pred sodnika. Ali ni stopil previden korak proti durim? Ali ni pogledalo radovedno oko skozi ključavnico? Ali niso zašepetali pritajeni glasovi?

Nanagloma in truščema so se odprle duri, tako da sem se prestrašil ter odskočil za korak. Pred menoj je stal Bennati v dolgi pisani halji; njegov obraz se mi je zdel ves spremenjen; glava sklonjena, ustna stisnjena, pogled teman in sovražen. Morda se mi je tako le zdelo, zakaj v tistih časih sem bil omamljen in sem slabo videl, kakor sem že povedal. Tudi on je odskočil za korak, nato pa mu je sama cukrena sladkost nabrala lice v tisočere gube.

„Ti, prijatelj? Kako dolgo sem te čakal, s kolikim hrepenjem! Vsak sleherni večer sem te videl, odpiral sem duri, prisluškaval v vežo . . . Naposled! Pozdravljen v moji skromni domačiji, nevredni, da bi jo počastil učenjak, ki stoji takorekoč . . .“

Zgrabil me je pod pazduho, vlekkel me je v prvo izbo ter me posadil na zofo. Izba je bila opravljena zelo preprosto in po mojih mislih tudi zelo neokusno; kakor da bi bilo pohištvo po golem naključju znešeno iz vseh časov in vseh krajev; nemirno je bilo vse, gostobesedno in zlagano, kakor gospodar sam.

„Kateri angel ti je bil pokazal k meni pot? Srečen sem, tresem se od sreče, takorekoč . . .“

Spet se mi je vzdigal v prsih gnus, ker sem čutil, da so vse besede nemarno zlagane, da je bil tudi pozdrav zlagan. Nerodno in v zadregi sem odvijal omot in nisem vedel, kaj in kako bi rekel.

„Prinesel sem ti . . . Zadnjič si bil tako navdušen, da sem si mislil: zakaj bi mu ne napravil te male, čisto male prijaznosti? Take malenkosti . . . rekel bi, taki bonboni utrujejo prijateljstvo. Sprejmi iz mojih rok . . .“

Ugledal je „breze“, opotekel se je, zgrudil se na zofo, položil roke na kolena, nagnil glavo globoko na ramo ter zamižal. Zdelo se mi je celo, da je njegov obraz bolj siv in star, nego po navadi.

Planil sem, skočil k njemu ter ga stresel za rame.

„Prijatelj . . . za božjo voljo!“

Ozrl sem se po izbi; tam nekje je stal vrč poln vode.

„Prijatelj . . . prosim te . . . nikar!“

Škropil sem na vso moč, da je curljala voda preko čela mimo nosa ter kapala od tenke brade na telovnik. Polagoma in počasi je vzdignil trepalnice, pogledal me je srepo z motnimi, tujimi očmi, kakor iz sanj. In je šepetal težko sopeč:

„Prijatelj . . . o prijatelj!“

In nenadoma, kakor da je bil siloma zbral vse svoje poslednje moči, je razprostrl roke ter je planil pokonci v svoji dolgi pisani halji.

„Prijatelj . . . dobrotnik!“ je zakričal in me je objel tako tesno krog vratu, da si je otiral svoja mokra lica ob mojih.

Mene je zazeblo od studa. Ali objemal sem ga tudi sam — kako bi drugače? Kakšna gnusna komedija!

Vzdramil se je, ozrl se po izbi, ozrl se name in njegove oči so bile vse solzne.

„Torej ni še, ni še prijateljstvo prazna beseda, z dimom in vetrom bežeča! Torej ni še, ni še izumrla dobrotnost, tista sveta, čista dobrotnost, ki otira tuje solze in ne misli na svoje!“ . . .

Najrajši bi mu bil pljunil v obraz; toda prigovarjal sem mu in tolažil sem ga z rahlim, mirnim glasom.

„Zakaj se vznemirjaš, prijatelj? Taka malenkost . . . ni vredno, da bi človek govoril, kaj šele, da bi omedleval . . . Če bi ti prinesel bogastva, zaklad izpod Krima, ne rečem . . .“

Postavil se je predme ves užaljen, grenak.

„Malenkost? Malenkost! . . . Kaj je veliko, mogočno, nadzemsko? Umetnost, lepota, dobrot, nebesa — malenkost! . . . Ali veš, prijatelj, da si mi rešil življenje, pravkar, v tem trenutku? Od tiste blagoslovljene ure, ko sva stala pred to podobo, pred tem vidnim znamenjem . . . ni bilo v moji glavi nobene misli več, v mojem srcu nobenega poželenja več, nego: breze! Breze v mraku!“ Ali veš, kaj se pravi zaljubljen biti z vso vročo strastjo svoje krvi,

tako da je v človeku le še ena sama misel, kakor zagozda? Jaz sem bil zaljubljen v „breze“, kdo drugi je zaljubljen v Rembrandtovo Saskijo, kdo tretji morda v Monno Liso . . .“

Mrzel curek se mi je prelil po hrbtu.

„Koprnel sem, bolan sem bil, hujšal sem . . . poglej to lice!“

Prijel se je s palcem in kazalcem za ohlapno lice.

„Koža! . . . Ali kaj bi zdaj s temi grenkimi spomini? Stran, sence! . . . Ves čas mi je šepetalo v srcu, da pride ob poslednji uri odrešenik, dobrotnik . . . zdi se mi celo, da sem videl v sanjah tvoj obraz . . . In glej, prišel si! Daj, prijatelj, najbližji mi, najdražji, da te objamem še enkrat, da te pritisnem na to svoje srce, ki gori od hvaležnosti, kakor je gorelo od koprnjenja!“

Tako mi je bilo, da bi mu z nohti razpraskal obraz, odpraskal in odluščil mu to sivo kožo, zato da bi videl pravi obraz, ki je bil čisto gotovo ves drugačen . . . nad vse nesramen, zloben in posmehljiv. Neumnost, pa če je za ped debelo nakidana, je zmerom le omet na hudobnosti in zavrtnosti.

Ko me je bil objel, se je povrnil k „brezam“. Obrisal si je dlani ob haljo, prijel je okvir oprezno s palcem in kazalcem ter je držal sliko z iztegnjenima rokama daleč od sebe; tudi glavo je nagnil daleč nazaj ter je napol zatisnil oči. Ves obraz je razodeval otroško ginjenost; ustna so šepetala komaj razumljive besede.

„Malenkost! . . . Razodetje božje — malenkost! . . . Ta luč . . . kakor od onstran življenja, iz pokrajin nadzemskih . . . O ti moj vrt skrivnostni, kako boš sprejel takega gosta, kako ga boš pozdravil in ovenčal, kje mu boš prlpravil vredno prebivališče? . . . Kaj je Rembrandtova Saskija, kaj Monna Lisa?“ . . .

Vztrepetal sem. Ali je bil res z belim očesom pogledal skozi špranjo mojega srca? Ali je bil morda že koj od začetka vse do kraja izpregledal in razumel? Vse razumel ter uganja zdaj svoje burke z osleparjencem, ki je mislil slepariti? Pogledal sem mu v oči, ali v teh očeh je bil še zmerom tisti neumni, skoraj slaboumni izraz, ki ni razodeval prav ničesar. — Udaril se je z dlanjo po čelu, položil je sliko na mizo ter je hitel v drugo izbo.

„Lida! Lida!“

Koj nato se je vrnil s tako urnim korakom, da se je zapletal v svojo pisano dopetačo. Pograbil je sliko, držal jo je narobe daleč od sebe ter se je vstopil široko na prag. Molčal je kakor v zelo slovesnem trenutku; v obraz mu nisem videl. Narahlo sem stopil bližje, da bi mu pogledal preko rame.

(Dalje prihodnjič.)

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

Jesensko solnce je sipalo svoje medle žarke po pokošenih travnikih in golih njivah, tupatam se je že sukalo v lahnem vetriču odpalo rumeno listje in tako tiho in mirno je bilo po vsej dolini, kakor da so se Zlatopoljčani izselili.

Dominik in Jakob sta stopala po stezi ob vinogradu molče in samo včasih se je ozrl Jakob, kakor da hoče kaj povedati; a ker je gledal Dominik temno in zamišljeno v tla, ga ni motil in se je le zdajpazdaj pazno ozrl tja proti brdu, kdaj se prikaže izza drevja Mohorjeva hiša.

Ko sta dospela do plota in se je zasvetila rumenkasta hiša že čisto blizu, je Jakob postal in se ozrl na Dominika, ki je hodil zadaj.

„Ali stopiva nekoliko k Mohorjevim?“

Dominik je pogledal začudeno okrog sebe, kakor da se je prebudil iz sanj in ni dolgo odtegnil pogleda od Mohorjeve hiše. Jakob je gledal v njegove široko razprte oči in je zapazil, da je dvakrat zganil z ustnicami.

„Pa pojdiva!“ je prikimal naposled in zopet sklonil glavo nizko na prsi.

Kodrast pes, ki je ležal na koncu hiše, je zalajal, da se je razleglo po dolini in napravil proti Dominiku par velikih skokov; a ko je spoznal Jakoba, je zamahnil z repom in legel pod bližnje drevo.

Na hišnem pragu se je prikazala ženska, a ko je zagledala gosposkega prišleca, je prav tako hitro zopet izginila.

Jakob se je nasmehnil in se je obrnil proti Dominiku.

„Mohorka je bila in te ni spoznala. Seveda, pred štirimi leti, ko si bil zadnjič doma, nisi imel ne brk ne očal, še jaz bi te ne poznal kje v tujem kraju.“

„Pa so nekaj popravili,“ je opomnil Dominik in pokazal na hišo.

„Gornji del so prenovili,“ je pritrdil Jakob. „Manica navadno šiva v gornji sobi; a prej je bilo vse leseno in nerodno. Sin se bo spomladi oženil, mlajši pa je pri vojakih.“

V veži ni bilo nikogar, samo dim, ki se je dvigal iz peči, se je valil pod zakajenim, obokanim stropom v oblakih, da je Dominik zakašljaj in si pritisnil robec na usta.

„No, ali ni nikogar?“ je glasno izpregovoril Jakob in odprl vrata v izbo.

Mohorka, suhljata ženica s svetlimi očmi, je stala ob peči in prijazno prikimala. Šele ko je pogledala Dominika bliže, je sklenila roki in pogledala v strop.

„O, kdo bi si mislil! Ti si, Dominik? Jaz pa sem mislila, da gre živinski doktor, ker je v vasi poglelo že čez dvajset prašičev. Pa da si prišel tako nenadoma! Glej, pripravila bi bila kaj, tako pa —“

„Le pustite, mati, saj takoj greva!“ jo je prekinil Jakob.

„O, saj sta komaj prišla!“ se je začudila Mohorka in pobrisala s predpasnikom klop in mizo, dasi ni bilo nikjer prahu.

„Sedita nekoliko, sedita, da pokličem deklini!“

In izginila je iz izbe kakor veter. Hip nato je že klicala zunaj hiše zateglo in glasno:

„Oj, Cila, Cila! Manica! Hitro!“

Ko se je vrnila, je prinesla vina in kruha in čez ves njen obraz je bil razlit tako sladek nasmeh, da je Jakob ni videl še nikoli tako židane volje.

„Kdo bi si mislil, da bomo imeli danes takega gosta!“ se je čudila in gledala venomer v Dominika.

Takrat so zapele v veži cikle in vrata v izbo so se odprla na stežaj.

„Oho, Cilka!“ se je zasmel Jakob, a dekle je zardelo in videlo se ji je, da ne ve, ali bi vstopila ali zbežala.

„No, kaj stojiš tam.“ jo je opomnila mati — „kaj misliš, da Dominik ne ve, da človek pri delu ne more biti v svili?“

Rdečelično dekle je odprlo ustnice in pristopilo počasi in nekako boječe.

„O, gospod Dominik —“

Dominik se ji je nasmehnil in ji ponudil desnico, a Cilka je odkimala in pokazala blatno dlan, a takoj nato se je obrnila proti materi: „Kje pa je Manica?“

„Poklicala sem jo,“ je odvrnila mati in se zopet zagledala v Dominika. „Pa pijta vendar,“ je silila. „Ali že veš Dominik, da se Jakob pri nas ženi?“

Cilka je povescila oči, a takrat je vstopila Manica, drobno, ljubko dekletce z rdečkastim predpasnikom in je obstala pri vratih.

Pogledala je Dominika in lice ji je pobledele, in ko je pristopila in mu podala roko, se ji je desnica tresla.

„O, Dominik!“ je dejala komaj slišno in zardela ko mak.

„Vidiš,“ se je nasmehnil Jakob proti Cilki — „ta ima daljši spomin, takoj ga je spoznala.“

„Tako si drobna in slabotna. ali si bolna?“ jo je povprašal Dominik in oči so mu vtripale nemirno.

Manica je odkimala in je sedla poleg Cilke.

„Le pogovorite se,“ je dejala mati — „jaz moram nekoliko k ognjišču.“

Nato je odhitela in naglo zaprla vrata za seboj.

„In ostaneš dolgo časa doma?“ ga je vprašala Manica polglasno in boječe, ne da bi ga pogledala.

„Popoldne odidem,“ je odvrnil Dominik nekako v zadregi.

„Danes popoldne?“ sta se začudili obe hkratu in Manica je očitajoče pristavila:

„Popolnoma si pozabil na zlatopoljsko dolino.“

„Če bi bil pozabil, bi me danes ne bilo tukaj,“ se je izgovarjal in se zdajpazdaj zagledal v Maničino lepo lice in tiste plahe, ponižne oči, ki so se tako boječe umikale njegovemu pogledu. A kadar je opazila, da je uprt njegov pogled drugam, ga je gledala, ne da bi trenila, in mlade prsi so se ji dvigale in padale pod ozko jopico vedno nemirneje . . .

In tako je tekel pogovor počasi, nekako prisiljeno in vse tako premišljeno . . . in Dominik je večina molčal. Zdajpazdaj je prijel kozarec, trčil s Cilko ali Manico, izpregovoril par besed o tem in onem in umolknil, ko so vsi pričakovali, da jim pove kaj več o svojem življenju tam v tujini.

In ko je prišla zopet mati, je pogledal na uro in je vstal.

„Čas bo, dolgo sva se zamudila.“

Mohorka ga je skušala sicer pregovoriti, da bi ostal saj par dni, a Dominik se je smehljaj in odkimaval. „Ni mogoče, sicer se pa itak vidimo na svatbi,“ je dodal z nasmehom in pogledal Jakoba in Cilko.

Podal je roko Mohorki in Cilki in je pristopil naposled k Manici.

„In tudi ti, Manica, da mi ostaneš zdrava in pridna,“ ji je dejal in ji stisnil roko.

Manica ga je pogledala udano in rosno so se ji zasvetlikale oči. Hotela je nekaj reči, a ustnice so se ji stresle in glava ji je klonila na nemirne prsi.

„Zbogom Dominik,“ je dejala vendar skoro čisto tiho in ju spremila z materjo in Cilko do vežnih vrat.

„Čudno dobre volje je bila Mohorka,“ je dejal Jakob, ko sta stopala že spodaj med drevjem; a Dominik je gledal v tla in mu ni odgovoril. Pri plotu pa je obstal in se je ozrl. Na vežnem pragu je stala samo še Manica in tistikrat je zamahnila z belim robcem in izginila v hišo.

Dominik je stisnil ustnice še tesneje in ni vso pot izpregovoril besede.

Mati ju je čakala že na pragu, in kakor da sta preračunala natanko na minute, je pozvonilo pri fari poldne, ko sta prišla do hiše.

Oče je prišel okrog ogla in ko je zagledal zbrane, se je odkril in pričel moliti angelsko češčenje.

„Sedaj pa le notri, kosilo je na mizi,“ je dejala mati veselo in stopila sama naprej.

Dominik je odgovarjal pri obedu kratko in kmalu sta spoznala tudi oče in mati, da mu ni za pogovor.

„Ali sta bila pri župniku?“ je vprašal oče in pogledal Jakoba, kakor da hoče od njega izvedeti vzrok Dominikove slabe volje.

„Ne,“ je odkimal Jakob — „samo pri Mohorjevih.“

In Dominik je položil prvi žlico na mizo. Oče ga je silil in mati mu je prigovarjala, a Dominik se ni dotaknil več nobene jedi, vstal je od mize in je pričel hoditi po izbi z dolgimi koraki.

Mati in oče sta se spogledovala in tudi Jakobu je bilo težko in sitno, pa Dominik se ni zmenil za nikogar in je meril dalje sobo iz kota v kot.

Ko je oče odmolil, je obstal sredi sobe in namignil Jakobu.

„Poglej, če je voz že pripravljen, ob štirih odhaja vlak!“

Materi je postal obraz žalosten, in oče se je zagledal v drobtine na mizi in je mežikal hitreje.

„Torej misliš res že oditi?“ ga je vprašal in gledal vanj, kakor da mu ne veruje.

„I, seveda,“ je odvrnil Dominik in prisedel zopet k mizi. „Kaj naj počnem doma, ko je škoda vsake zamujene minute in dela imam toliko . . .“

Mati je zmajala s sivo glavo in si je brisala solzne oči. Naпослед je pobrala krožnike in žlice in je počasi odšla.

„Če že res moraš iti,“ je pričel oče in gledal v tla — „pojdi v božjem imenu, pa piši kaj več, kakor si pisal sedaj. Glej, prišel si in niti sestre nisi videl, sestre Angele mislim, ki je pri stricu. No, pa saj praviš, da prideš na svatbo. Le pridi gotovo in glej, da ne pozabiš, saj veš, da te bo vse veselo.“

Tako mu je skrbno naročal oče in Dominik je poslušal molče in gledal zamišljeno v prašne jaslice, ki so stale v kotu še od Božiča.

Naposled je pristopil oče k njemu in mu položil desnico na ramo.

„Dominik, ali potrebuješ mogoče kaj denarja?“

Dominik ga je pogledal začudeno in je odkimal. „Kaj še! Mar mislite, da sem prišel zaradi tega?“

„Ne, ne mislim,“ se je izgovarjal oče — „vem, da že lahko zaslužiš, a tako sem menil, ker si namenjen tako daleč. Nekaj imam vedno na strani in tudi ko prepišem posestvo, se ne boj, da bi na tebe pozabil. In kar imava z materjo svojega na strani, bo tvoje, Dominik, potem pa lahko prepustiš Jakobu ali pa sestri, kakor boš hotel. Prepisal bom na Jakoba, seveda, a zaradi tega ne imej nikakih napačnih misli, tudi Jakob je komaj čakal, da te zopet vidi, in vedno bo vesel, kadar prideš.“

Še nekaj je menda hotel povedati oče, a tistikrat je vstopil Jakob in naznanil, da je voz pripravljen.

„Saj je še čas,“ ga je skušal pridržati oče, a Dominik si je že oblekel površnik.

„Torej greš res, o, kako malo časa si bil doma in štiri leta te ni bilo. Še pogovorili se nismo dodobra,“ je žalostno skimaval oče in stopal počasi za njim v vežo.

„Počakaj, Dominik!“ je zaklicala mati iz zgornje sobe, ko je začula govorjenje v veži. „Počakaj, takoj pridem!“

Voz je stal pred hišo in trški kočijaž je sedel na njem in že držal vajeti v rokah, kakor da komaj čaka, da požene.

Mati je prihitela in je prinesla v naročju velik zavoj.

„Sliv in hrušek najlepših sem ti dala nekaj na pot, par klobas in enakih stvari in steklenico borovničevca, če se ti bo kaj zljubilo!“

Dominik se je branil, a mati je siloma položila zavoj na koleselj in mu hitela skrbno naročati:

„Pa piši, Dominik, bolj pogosto kakor si do sedaj, saj veš, da težko čakamo tvojega pisma in posebno sedaj, ko si namenjen tako daleč. Sporoči nam, če si prišel zdrav in srečno hodi, Dominik,“ in solze so ji zadržale nadaljni tok presrčnih besedi.

Podala mu je roko in se je obrnila v stran, kakor da se sramuje solz spričo tujega kočijaža.

Še očetu in Jakobu je stisnil Dominik roko in na to je velel pognati.

Kočijaž je povzdignil bič in voz se je premaknil.

„Zbogom, Dominik!“ je zavpil za njim Jakob in zamahnil z roko. In glej, da ne pozabiš priti na ženitvanje!“

Voz se je pomikal med drevjem hitreje in hitreje, na ovinku se je Dominik še enkrat ozrl, nato jim je izginil izpred oči.

„Ves se je nekako izpremenil,“ je prvi izpregovoril oče, ko so ostali sami pred hišo. „Tako nekako tih je, zamišljen in čudaški, da bi človek, ki ne ve, kako mu gre vse srečno in po volji, lahko mislil, da je nezadovoljen ali kaj enakega.“

Mati je gledala še vedno tja na konec vinograda, kjer je izginil voz za ovinkom in ni ničesar odgovorila.

In zvečer so premišljevali in govorili samo o Dominiku in tudi naslednje dni pri kosilu in pri večerji, a zaželenega pisma iz Italije še ni bilo. —

Čez mesec dni, ko je padel po dolini zlatopoljski že prvi sneg, je prišla kratka dopisnica in za Božič nekoliko daljše pismo, v katerem je sporočil, da na ženitvanje skoro gotovo ne pride, ker ga zadržujejo težke študije.

Žalosten je bil Jakob, ko je izvedel to novico in sklenil je sam pri sebi, da mu tega nikoli ne odpusti.

„Popolnoma je pozabil na dom,“ je menil oče in ni več tolikrat govoril o njem.

In svatba se je vršila v predpustu brez Dominika. Do zadnjega dne skoro je pričakoval Jakob, da pride mogoče vendar, kakor je obljubil, pa ga ni bilo; še pismeno ni vprašal, kako in kaj je z ženitvanjem.

Manica je bila družica, a ni bila nič kaj dobre volje; nekako zamišljena je bila in tiha, in ko je godec raztegnil harmonike za ples, je izginila in odšla domov.

A vendar so svatovali dva dni in dve noči; še po dvorišču in okrog hiše je dišalo razlito vino, pa petje in vrišč še ni ponehal in nihče se ni čutil zaspanega in trudnega.

Samo oče Klander je stopil včasih z ženo na sveži zrak, okrog hiše ali saj v vežo in skimal in skomigal z rameni.

„Če bi bil med nami Dominik, bi svatovali še dva dni. Vsega je dovolj, vino teče po tleh kakor voda in kdor je božji, se je nasitil za ves teden; a tako se mi zdi, da nečesa manjka in tudi Manica je menda čutila tako, da je odšla že snoči. Glej, pa obljubil je —“

Tako sta izpregovorila parkrat, ko ju ni nihče slišal in se zopet vrnila med vesele svate.

In svatba in ženitvanje je minilo brez Dominika in minul je ob letu tudi prvi krst, dasi so ga vsi želeli za botra.

Tisto leto se je zgodilo prvič, da ni pisal za Božič. Mati je bila prepričana, da Dominik ni pozabil, pač pa se je moralo pismo na daljni poti kje izgubiti. „Za Veliko noč nam bo pisal gotovo,“ je menila. „Voščil nam bo vesele praznike kakor vedno, pa če je za desetim morjem, v deseti deželi ali koderkoli . . .“

Pa ni dočkala Velike noči; tisto zimo je legla in v štirinajstih dneh je umrla.

Pisali so mu, da je obolela mati in poštar je napravil tako, da bi ga pismo moralo dobiti, če bi bil še v tistem kraju. Pa pismo ga ni dobilo in je prišlo nazaj.

Kadar so se odprla vrata, se je nasmehnila mati in trudno obrnila glavo, pa ga ni bilo in umrla je, ne da bi mu še enkrat podala roko.

Manica se je preselila po materini smrti h Klandrovim. Šivala je kakor poprej in stari Klander jo je imel rajši ko gospodinjo Cilko. Kadar sta se sestala, sta se pogovarjala o Dominiku, oče je menil vedno, da se je moralo z njim gotovo kaj zgoditi, ker ni o njem nikakega glasu.

Tretje leto potem je umrl tudi oče Klander, slab je bil že in star, in samo eno željo je še imel pred smrtjo.

„Rad bi ga videl še enkrat,“ je dejal, ko je že komaj govoril — „ker velik in slaven bo postal naš Dominik, da se bo čudila vsa dežela. Jaz ne dočakam, a vi boste slišali o njem in tedaj se spomnite mojih besed. Ker zvezda gori nad Sv. Ambrožem sije še vedno, najsvetlejša je med vsemi in tista je Dominikova!“

Tako je dejal oče Klander in ponoči je umrl. Sedaj je ostal Jakob sam, sestra Angela je odšla s stricem v Ameriko že pred letom in večkrat kakor poprej se je spomnil edinega brata Dominika. Pa za njim je izginil vsak sled in tudi župnik ni zasledil v časopisih več njegovega imena.

Nekoč pa je prinesel poštni sel Jakobu Klandru rumeno tiskovino, ki je ni nihče razumel. V nekem tujem jeziku je bila pisana in Jakob se je napotil z njo k župniku, ki mu je s pomočjo debelega slovarja raztolmačil, da je to poročno obvestilo, kakršno pošilja gospoda svojim sorodnikom in znancem.

„Dominik se je poročil,“ mu je razlagal važno in gledal zdaj v besednjak, zdaj na tisti papir — „in sicer na Angleškem z neko Eleonoro, ki skoro gotovo ni katoliške vere, ampak luteranka.“

Jakob Klander je pogledal obupno v strop, da se mu je zasvetilo belo v očesu in je sklenil roki kakor k molitvi.

„O, ti nesrečni Dominik!“

Pa župnik je razjasnil začudenemu Jakobu, da so luterani prav tako pošteni ljudje kakor katoličani, in da se je Dominik oženil gotovo zelo bogato.“

S to prečudno novico je hitel tisto nedeljo Jakob Klander proti svojemu domu in pomirjen in zadovoljen je pripovedoval ženi in Manici, kar je zvedel o Dominiku v župnišču.

Manica je odšla in se je zaklenila v svojo sobo, niti k večerji ni prišla in par dni je hodila okrog kakor megla. Bledela je in polegala in Klandrova sta vedela dobro, kaj ji razjeda srce . . .

„Naj bo kakor hoče,“ je dejal Jakob vsakemu, ki ga je vprašal če je res, kar je slišal, ker hitro se je raznesla ta novica o Klandrovem profesorju po vsej zlatopoljski dolini — „a toliko rečem, da bo prišel nekoč bogat kakor zamorski kralj!“

In Jakob je težko pričakoval, kdaj mu sporoči Dominik kaj o svoji ženi, pa je čakal zaman. — Leto je minilo za letom, Jakob je že osivel in Zlatopoljčani so že skoro popolnoma pozabili na Klandrovega profesorja. Sin je dopolnil že enoindvajseto leto in je moral k vojakom in Manica, ki je ostala kljub neštetim snubcem samica, je prekoračila že petinštirideseto leto, dasi je bil njen obraz še precej lep in jo je vsakdo sodil za mlajšo.

Dobre letine so bile in Jakob Klander si je opomogel, da je bilo njegovo posestvo skoro največje v dolini zlatopoljski. Petero goved je stalo v hlevu in dva čila konja sta hrskala na nasprotni strani; visoko gori po Očaku so se raztezale njegove njive in vinograd, ki se je vzpenjal zadaj za hišo v brdo, je obrodil vsako leto, da je bilo veselje. Zadovoljno in srečno je živel Jakob Klander; dasi je krivil njegovo hrbitišče že šesti križ, je bil vendar čil in zdrav, a toliko veselja, kakor tisto jutro, ko je sedel na vegasti klopi koncem slivnjaka, že dolgo ni bilo v njegovem srcu . . .

Vse kar se je dogodilo v teh petindvajsetih letih, mu je ostalo tako živo pred očmi, da je venomer majal z glavo in skoro ni mogel verjeti, da je to tisti dolgo pričakovani dan, ko se zopet povrne Dominik.

Megla, ki se je vlačila zgodaj zjutraj vsenaokrog, je izginila in solnce je razlilo svoje žarke po vsej zlatopoljski dolini, da je jabolko vaše cerkve tam doli žarelo kakor majhno, daljno solnce . . .

Nato je vstal in odšel počasi proti hiši.

Vaše blagorodje!

Usojava se Vam naznanjati, da je izšlo novo delo priljubljenega pisatelja A. Aškerca, ter prosiva Vašega prijaznega naročila na spodnji karti. Knjiga ima naslov: „Poslednji Celjan“, epska pesnitev.

„Poslednji Celjan“ je celjski grof Ureh II. Celjski grofi, brez dvoma slovenskega pokolenja, so bili v 15. stoletju najuglednejši in najbogatejši plemiči naše ožje domovine in vse Avstrije. Svoja posestva so imeli po vseh slovenskih dezelah in po Hrvaškem. V sorodu so bili z najimenitnejšimi dinastijami. Najmogočnejši Celjan pa je bil Ureh II., stric in vzgojitelj kralja Vladislava Posmrtnega. S svojo duhovitostjo, diplomatično spretnostjo pa tudi brezobzirnostjo se je bil popel na višino kraljevega namestnika na Ogrskem ter bil povišan v knežji stan. Prezračljivo za Urha II. je, da je iskal zvez posebno na Balkanu. Za ženo si je bil vzel hčer srbskega vojvode Brankovića ter je imel v svojem gradu v Celju tudi srbskega pravoslavnega duhovnika. V svoji družini ni bil srečen. Pomrlo mu je oboje otrok. Brez potomstva, poslednji svojega rodu, je hotel celjsko ime poslaviti še bolj ter ga ovencati z največjim sijajem politične moči. Tedaj pa ga je pahnila madjarska zavist v grob l. 1456.

eljana

Tragičen konec poslednjega Čeljana, ki je nameraval združiti južnoslovanske dežele pod svojim žezlom, je upesnil avtor v epskih verzih. Za folijo svojemu eposu si je izbral pisatelj znano pravljico - ki pa ima historično podlago - o uplemenitvi Teharjanov. Grof Ureh II., ki je bil Teharjane povzdignil v plemski stan, in ki je bil osebni prijatelj teharskega župana Pengarja, v čigar nevesto je bil svoj čas zaljubljen, pokliče Pengarja na boj zoper Turke pri Belemgradu. Pengar odide na vojsko, je posredna priča umoru Ureha II., je navzočen pri pogrebu poslednjega Čeljana v Celju ter se zdrav povrne na Teharje domov.

Epos je celoten, zaokrožen in enoten. Na Teharjih se začne tkati epske niti, na Teharjih se končava povest. Dejanje teče od konca do kraja plastično in dramatično. Epos je proslava naše lepe domovine in poetična perspektiva iz fevdalnega srednjega veka v demokratično sedanjost.

Z odličnim spoštovanjem

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg
v Ljubljani.

Iz dimnika se je valil gost dim in se dvigal v vijugastih kolobarjih gori proti vinogradu, odkoder je ravno prihajala Manica s košaro v roki.

„Kaj pa ti носиš na vse zgodaj?“ ji je zaklical Jakob in obstal pred hišnimi vrati.

Manica se je zasmejala.

„Par grozdov sem odtrgala,“ je dejala, ko je prišla do njega.

„Prav, prav,“ je zadovoljno prikimal Jakob. „Le skrbno pripravite s Cilo, da ne bo manjkalo ničesar. Hrušek sem nabral že jaz, v gornji sobi so na omari, pa postavita vse lepo na mizo, da bo vse pripravljeno, ko prideva.“

Sem od hleva je prišla gospodinja Cila z golido mleka, in zagorel obraz ji je žarel v žarkih jutranjega solnca.

Takrat je pozvonilo gori nekje v hribih in takoj nato je zapel zvon tudi na nasprotni strani.

„Glejta, glejta,“ se je nasmehnil Jakob — „zaspana Kunigunda hoče prekositi našega Ambroža. Kako to klenka! In ko bo odzvonilo že po vseh podružnicah, se bo spomnil šele naš Florjan, da je treba potegniti tudi v Zlatem polju.“

In čez pol ure je stal pred hišo koleselj, osnažen kakor že dolgo ne, in na rdečkasti odeji je sedel Jakob Klander ves prazničen; prižgal si je viržinko ter veselo pognal . . .

(Dalje prihodnjič.)

Dementij:

Zimski večer.

Locoj je v zraku tako sanjavo,
polagoma krog mene sneži —
in moja duša čuti daljavo
in je vsa čista zopet kot ti . . .

In tiho padajo bele sanje,
že je vse belo kroginkrog —
in tiho pada odpuščanje
na mojo dušo iz tvojih rok . . .

L. Pintar:

Satura.

Puščavnik. Kdo je to? Kot navadno apelativno ime nam zaznamuje vsakega, ki v puščavi živi, kakor „samotar“ vsakega, ki na samoti prebiva. V Prešernovi romanci „od zidanja cerkve na Šmarni gori“ pa mislim, da je „Puščavnik“ že nekoliko več kot navaden apelativum, da prehaja že v vrsto priimkov, da je že nekako lastno ime. Domnevam namreč, da je to tisti v Faustulanumu živeči „Eremita“, ki sem ga bil že mimogrede omenil kot slovečega homeopata v eni prejšnji Saturi (Lj. Zv. XXIX, 558). Domnevam dalje, da je ta Prešernova pesem namenjena njegovemu tedanjemu dobremu znancu Matevžu (oziroma Faustu) Gradišku prav enako, kakor se pripoveduje, da je „Sv. Senan“ veljal patru Benvenutu Chrobatu (Zbornik Sl. Mat. IV, 155, oziroma Slov. Nar. XIII, 144) in „Romarska“ Vodiškemu župniku Jerneju Arkotu (Lj. Zv. XXVIII, 375). —

Na katere razloge da naslanjam to svojo domnevo, bom poskusil razjasniti v naslednjih vrsticah. Najprej pa sledi kratek življenjepis Gradiškov. Nekak pregled Puščavnikovega življenja, posnet po beležkah njegovega dnevnika, je bil že leta 1885 priobčil Jan. Žan v podlistku Slovenca XIII. I. št. 61—67 in 77—80 pod naslovom „Prior Faustus, usmiljen brat, zdravnik na Kranjskem“. —

Matevž Gradišek rojen v Zgornjih Gameljnah 1. septembra 1776 sin ubožnih staršev je moral preživeti precej zanemarjeno mladost in preстати mnogo bolezni in nesreč. V svojem 13. letu je prišel v Ljubljano k posamentirarju Andreju Travnu učiti se izdelovanja vrvic, obrobkov in obšivkov, kjer se je rokodelskemu učencu poleg surovih pomočnikov še slabše godilo, — vendar je vztrajal tu skoro polšesto leto, potem pa prestopil v Celje k Pergdoltu ter ostal v njegovi službi dobra tri leta. Med tem je zbežan in sam s seboj nezadovoljen prevdarjal, kam bi se obrnil, delal načrte, da bi se napotil po svetu, da bi vstopil k vojakom, pošiljal prošnje k frančiškanom, h kapucinom, da bi ga sprejeli za fratra v samostan, na posled se mu je poleti 1797 posrečilo izprositi si sprejem v samostan „fratrum misericordiae“. Po novem letu 1798 je bil na Dunaju kot usmiljen brat preoblečen in s tem se je začelo zanj novo življenje; v Dunajskem novicijatu je prebil skoraj dve leti in potem dobrega pol leta v Nemškem gradcu. Od tam je prišel za tri leta v Ljub-

ljanski samostan, kjer je moral pridno hoditi kolekturo (miloščino) pobirat. Ta tri leta je prav mnogo potoval, ob izidu poletja 1803 so ga pa premestili v Feldsperg (Valtice) na Nižjeavstrijskem blizu Moravske meje, kjer imajo usmiljeni bratje znamenit samostan in bolnišnico. Tu je začel s pravimi medicinskimi študijami (anatomijo, osteologijo) in ker si je domišljal, da je že prestar in preslabega spomina, je hotel izprva kar obupati, vendar je z velikim naporom vztrajal in 3. avgusta 1804 s častjo dobro obstal prvi eksamen; v drugem kurzu je pridno pisal predavanja v kolegiju, vtrdil si spomin, priljubil se patru subpriorju Benediktu, sploh tako vrlo napredoval, da je bil svojim kolegom za korepetitorja; 13. aprila 1805 je napravil v Feldspergu prav dobro zadnji eksamen, potem pa je, provincijalu Riedigerju od eksprovincijala Norberta vrlo dobro priporočen, odšel v Prago na univerzo, kjer ga pa niso hoteli vpisati za rednega slušatelja, le kot vnanjika, kar ga je zopet precej potrló. Tedaj pa je bil začel v samostanski bolnišnici Florenc bolnike zapuščati, Gradišek se je pa za te zapuščene pobrigal, jih skrbno prevezoval in poleg pridnosti doma v bolnišnici je tudi prav marljivo zahajal na visoko šolo. Tedaj je bila v Pragi velika lakota, da so ljudje od lakote mrli, Gradišek je pa kot Florencov naslednik mislil le na svojo novo službo, na skrb za bolnike in na svoje študije. Šestindvajsetega avgusta 1805 je napravil na univerzi „provizoričen izpit“, pa dobro, in z oktobrom tistega leta je začel redno obiskovati vse nauke v Karolini. Leto 1806 je Gradiška najbolj povzdignilo; bolniki so imeli do njega veliko zaupanje; pojavile so se epidemično razne belezni: zlatenica, vročinska bolezen, zateklina podušesne žleze (slinavke) i. t. d. — torej dela na vse strani grozovito. — In ko je dvorna komisija zavoljo epidemije rumene mrzlice prišla bolnišnice pregledovat, je bila v bolnišnici praških usmiljenih bratov prav zadovoljna in so dobili vsled tega od cesarja posebno priznanje in pohvalo. V začetku spomladi je začela epidemija pojenjavati; — Gradišek pa je pridno hodil na kliniko in zadnjega junija srečno prebil rigoroze. — O Malem Šmarnu tistega l. (1806) je izvolil definitorium njegovega reda zbran v Požunu Fausta Gradiška za subpriorja ter mu odkazal za delokrog ljubljansko bolnišnico, ki jo je tedaj vladal prior Hermes Modic, ki je bil pa že star in bolehen. Prišedši 6. oktobra srečno v Ljubljano, pridobil si je v kratkem pri bolnikih in tudi pri vnanjih splošno zaupanje. Ko je dospel 5. aprila 1807 v Ljubljano provincijal usmiljenih bratov P. Riediger na kanonično vizitacijo, postavil je 7. aprila Fausta za

priorja (vikarja) in predstojnika samostana in bolnišnice; s tem pa se je navalilo na Faustove rame veliko breme skrbi in dela in vsakovrstne zoprnosti, že 12. aprila se mu je Hermes zoper postavil, da ga je moral v zaščito svoje avtoritete „skozi bukve previžati“. Instalacija novega vikarja se je obhajala 3. majnika. Potem se je lotil Faustus z vso delobrižnostjo arhiva in protokolov ter delal eno leto in osem mesecev, med tem je napravil sam zase novo stanovanje, priredil v bolnišnici posebno kancelijo, začel zanemarjeno klostersko gospodarstvo in dolžnike v red spravljati — in naposled se je od velike skrbi in napornega dela čutil tako utrujenega in oslabelega, da si je začel sam domišljati, da je jetičen; — odpravil se je v Idrijsko jamo svojo jetiko poskusit, povrnivši se iz Idrije se je mnogo bolje počutil in izgubil tudi strah pred jetiko. Oskrbel je bil v samostanu nov zvon, da privabi ljudi, uvedel je v cerkvi usmiljenih bratov posebne litanije, v samostanu je mnogo stvari popravil, zboljšal in prenapredil ter z natančnim dopolnjevanjem dolžnosti spravil samostan v tako čast in zaupanje, da so se začeli od vseh krajev bolniki k njemu zatekati. Tridesetega aprila 1808 je bila peta in zadnja komisija prišla na ogled, da se osnuje na bolnici tudi klinika (šola), pri tej priliki sta se Faustus in Kogel stanovitno dobro držala in 25. junija 1808 se je že obhajal častitljiv začetek kliniške šole, „korist in čast naša“, pravi Faustov dnevnik; zavoljo osnovanja klinike je bil Faustus od cesarja pohvaljen in njegov plan potrjen. — Francozov prihod pa je leta 1809 prizadel Faustu največ skrbi, bolnica usmiljenih bratov je bila ranjenih francoskih vojakov prenapolnjena, draginja velika, dohodkov, ki so jih prej dobivali iz javnih blagajnic, ni bilo več, kajti po prihodu Francozov se jim prejšnja dotacija ni več izplačevala, zahteve so pa od dne do dne naraščale. Strogi ukazi so zahtevali: „preskrbi, pripravi!“, a nihče ni povedal, kje vzemi. Tedaj je imel Faustus, da bi preskrbel pomoči za svoj samostan, dokaj pisanja in ukvarjanja s prošnjami, pa brezuspešno. Tolažili so jih samo, naj potrpe. Ker se je usmiljenim bratom v Ljubljani tako trda godila in ni bilo pomoči ni od Francozov niti od cesarskih, tedaj je prior Faustus 26. januarja 1810 pisal provincijalu na Dunaj, mu zvesto razložil vse razmere ter prosil za povelje, kaj jim je storiti. Na to je dobil 10. marca z Dunaja od provincijala povelje, naj samostan odpove in izroči; bratje so na to sklenili, da ne ostanejo na Ilirskem, in 13. marca je Faustus izročil francoski vladi resignacijo samostana, na katero so se vsi bratje podpisali — 19. marca je bil že začetek

komisije za ohranitev samostana in od general-intendanta Dauche je došla 9. maja imenitna pomoč zanj. V začetku junija je moral Faustus z Liberjem na povelje general-intendanta h komisiji v Gorico, da odstavi Edvarda, tam se je pri računih hudo potil in potem postavil po kapiteljnu Liberja za administratorja, imel pa še celo poletje kot komisar z goriškim samostanom opravka poleg skrbi za ukinjenje ali ohranjenje domačega samostana (dopisovanje z zadrskim priorjem, da bi dobili bratov iz Milana, sestavljanje velike spomenice na Marmonta, udeleževanje pri komisijah, pota k intendanci i. t. d.) in vrhu vsega tega so mu še nehvaležni bratje očitali, da jih je Francozom prodal. Leta 1811 se je pa stvar naenkrat drugače zasukala. Četrtega februarja je dobil Faustus od intendance prepoved, da ne sme več bolnikov sprejemati, češ da se bo poslopje porabilo za zbiranje vojaških novincev za francosko armado in res se je sredi majnika začelo v samostanu usmiljenih bratov asentiranje rekrutov. — Šestindvajsetga marca so bili sicer nakazali Faustu Gradišku 500 frankov, a dolga je bilo že nad 600 frankov, obljubovali so sicer samostanu, da bodo plačali tudi zaostanek za leto 1810 — toda vse te obljube niso mogle pridobiti ozlovoljenih usmiljenih bratov, da bi nadaljevali oskrbovanje ljubljanske bólnice. Dvanajstega oktobra 1811 so prvi trije bratje zapustili Ljubljano in se odpravili na Dunaj, prior Faustus je ostal, da varuje interese svojega reda še naprej. Petnajstega oktobra je intendantca sklenila, da prevzame samostan, in drugi dan je že začela komisija s popisovanjem samostanskega premoženja, ki je trajalo deset dni. Faustus je bil vesel, da se teh križev iznebi, in je izročil 30. oktobra zadovoljen samostanski in bolnišniški inventar novemu upravitelju Polaku, sam pa je našel utočišče v bogati hiši Matevža Castagna, pri katerem se mu je bilo posrečilo že več vrlo uspešnih ozdravljenj. Drugega novembra se je preselil iz samostana v „hišo božje previdnosti“ (kakor jo sam imenuje v svojem dnevniku) in vsi Castagnetovi so ga z veseljem in častjo sprejeli. — Polpeto leto je bil torej prior samostana in ravnatelj bólnice pravzaprav v i k a r konventa, kajti nominalni prior je bil še starček Chermes Modic (Schematismus nazivlja Fausta „Konventvikär und Oberwundarzt“. — Poslej pa je blizu štiri leta bival pri družini Castagna v Nunski ulici v sedanji Stedryjevi hiši. — Čez tri leta potem so Castagnetovi svojo hišo v Ljubljani prodali in se preselili v Trst in Faustus z njimi. Spomladi 1818 je hotel iz privatne hiše zopet nazaj v samostan, Castagna se je pa obrnil do provincijala, naj bi Faustus še ostal pri njih,

odgovor je bil: naj ostane, ako hoče ostati. Ostal je in se preselil z družino na pristavo v Škedenj, od tam je dopisoval tudi v Ljubljano v Illyr. Blatt, tako n. pr. je pisal 26. julija 1820 „čez kušvajne“ in posnetek tega dopisa je res priobčil Illyr. Blatt v 34. številki. Tistega leta je tudi z veliko marljivostjo sestavljal in pisal svojo „Materia medica“. Vsled mnovega dela (tisto leto je imel 9538 bolnikov in poleg tega še spisovanje razprave o zdravilstvu) se je lotila Fausta velika nervoznost, in glavobol, ki ga je mučil že celo življenje, kar ga je bil nekdo v otročjih letih zadel s kamenom na sence, se je pojavil kot neznosno revmatično trganje. Tedaj je sklenil prositi za pokoj. Leta 1822 so ga bili poslali v goriški samostan, kjer pa pri bratih ni našel zaupanja in soglasja, in čez nekaj mesecev že se je vrnil zopet v Trst in začel živahno dopisovanje s provincijalom na Dunaju, da bi ga odpustili iz samostana. O Božiču 1823 je razodel Šmartinskemu župniku svojo namero, da bi se rad v njegovi bližini naselil, in 13. julija 1824 je prišel osebno v Šmartin na ogledi in še tisti mesec izbral kraj, kjer se je sklenil nastaniti, kupil je svet, plačal in dal nase prepisati. Zaprošeno pokojnino mu je bil sicer prvi tozadevni odlok vzkratil, toda s ponovnimi prošnjami in rekurzi se mu je vendar posrečilo, da si jo je izposloval. Štiri dni po Velikem Šmarnu 1824 se je preselil iz Trsta v Šmartin in par dni na to so začeli že z zidanjem hišice v „Puščavi“, Faustus sam je bil med tem le malo v Šmartinu, potoval je dosti križem po deželi. Eremitaža ali hišica v Puščavi, ki si jo je bil dal Gradišek zgraditi, stoji še danes pod št. 42. prav blizu nad cesto, če greš iz Šmartina proti Tacnu (pred Kovačem); imenuje se še danes s starim imenom „Puščava“, ljudi bo pa že prav malo, ki bi se še vedeli spominjati nekdanjega „prejerja“ (tako si je namreč prosto ljudstvo prilagodilo ime „prijor“). Majnika meseca 1825 je bila eremitaža dozidana in blagoslovljena in devetega tistega meseca se je Faustus v novi hišici naselil in desetega je začel v njej svoje ordinacije, kajti dovolitev od gubernija, da se sme v Šmartinu naseliti in izvrševati tam zdravilstvo, je bil dobil že 14. oktobra 1824. — Poslej je še dobrih enajst let kot zdravnik deloval v svoji rojstni fari — 11. novembra 1837 je sklenil mnogolično svoje življenje za otrpnjenjem pljuč.

Oglejmo si nekoliko Faustovo puščavnikovanje. Ime „puščavnik“ so mu sicer splošno nadevali, dasiravno se mi ne zdi prav srečno izbrano, vsaj je stala njegova hišica prav blizu drugih Šmartinskih hiš na prijaznem proti vzhodu obrnjenem gričku prav na vznožju

Šmarne gore in on v tej hišici ni samotaril, ampak je imel dan na dan, če je bil le domá, vse polno posetnikov, bolniki so namreč od blizu in daleč prihajali k slovečemu zdravniku. Klicali so ga pa tudi mnogo na dom v premožnejše hiše, v mesta in trge po deželi, v graščine, zlasti pa v Ljubljano, da je imel res malo mirnih dni. Kolikor ni bil zaposlen od zdravniških opravil, se je rad udeleževal zabavnih gostij pa tudi cerkvenih opravil; domačemu župniku Francu Pavliču je mnogo pomagal in dostikrat zanj pridigoval ali ob posebnih slovesnostih mu asistiral, kajti kot subdijakon je Faustus taka cerkvena opravila lahko prevzemal.

Da sta bila Prešeren in priyor Faustus prav dobra znanca, pa sklepam iz tega, ker sta morala čestokrat na Šmarni gori trčiti skupaj pri Prešernovem stricu Jakobu, ki je bil v tridesetnih letih († 20. junija 1837) tam gori za vikarja ali župnega namestnika, kajti pesnik je hodil k stricu na posete, zlasti ob shodih in slavnostnih prilikah; tedaj pa je prihajal na vznožju gore nastanjeni puščavnik tudi redno na goro ne samo na slavnostno pogostitev, ampak kot goreč cerkveni govornik tudi romarjem pridigovat. Do govorništva in prižnice je imel namreč Gradišek prav posebno veselje že od otročjih let sem. Teh priljubljenih navad pa tudi kot puščavnik ni opustil in v svojem dnevniku ima zabeleženih mnogo cerkvenih opravil in celo vrsto pridig, adventnih in postnih v Šmartinu, zlasti pa rožnovenških na Šmarni gori — in od leta 1826 do 1834 je hodil skoraj redno ob roženkranski nedelji kot pridigarski gost duhovniku Prešernu pomagat. Kakov pridigar je bil Faustus, sicer ne vemo, vendar domnevam, da je Prešeren s tisto forsirano palilogijo v začetku pesmi „od zidanja“ . . . satirično spominjal na Gradiškov pridigarski način. Pa še nekaj je, kar mi podpira domnevo, da bi omenjena pesem utegnila veljati puščavniku Gradišku. Ta se je namreč svoj čas mnogo trudil za zidanje nove Šmartinske cerkve. Od svojih bolnikov sicer ni ravno zahteval plačila, pač pa je nabiral prostovoljne darove v nabiralnik pri svoji kapelici in pri vsaki priliki, menda tudi v pridigah, je vnmel svoje poslušalce za zbiranje darov za novo cerkev. Drugega septembra 1829 se je šel prvič v Ljubljano posvetovat, kako bi se začelo zidanje nove Šmartinske cerkve, 10. oktobra je bil zopet v Ljubljani v isti zadevi. Tisto leto potem je bilo zelo veliko snega in grozno hud mraz (o Svečnici 22" pod ničlo). Faustus je imel poslej vse polno potov in priganjanja, da bi šla stvar naprej, zdaj k vladi in stavbenim uradom, zdaj v škofijo, doma pa pridige in oznanovanja ofrov in razna prigovarjanja, predno

so se udali in sklenili sezidati novo cerkev, predno se je sestavila stavbena komisija i. t. d. —

Ali je pripovedka o zidanju cerkve na Šmarni gori v kaki zvezi z listino (Schumi Urk. u. Regest. II, str. 23, št. 31), ki pripoveduje: anno D. 1216. (1. Oktob.): „Albertus de Marienberch licentiavit sua bona voluntate cum consensu filiorum domino Weřnando de Vledinick . . . Villach unum mansum dare pro remedio animae suae et uxoris ipsius super altare sanctae Marie de Obernburch . . .“? Ne verjamem. — Zveza Prešernove pesmi z osebo Šmartinskega puščavnika se mi pa ne zdi neverjetna. Smatrati se dá ta Prešernova pesem za vsprednico oni o Sv. Senanu in kakor je baje z ono podražil patra Benvenuta, tako mislim, da je s to poščegetal puščavnika Fausta, češ da se tudi on ženstva ne boji; in pesnik je tu prav lično in mično naslikal v zaupljivem razgovoru puščavnikovo vabljenje in vabljanje od kitice do kitice stopnjevano od plahotnega ogovora „O lepa hčer, o lepa hčer! Počij pri meni en večer!“ pa do ukazilnega „Ostani hči!“ i. t. d., to je do katastrofe — in pa dosledno njeno zavračanje vabila z besedami „O, ne mudite me nikar!“ — Hudomušen je bil Prešeren dovolj in nagajiv, da mu lahko prisodimo namen takega satiričnega zbadanja pobožnjaškemu krepostniku in čudaku nasproti, dasiravno mu resno ničesar ne očita. Če spravimo na tak način Prešernovo povest o zidanju Šmarnogorske cerkve s puščavnikom Faustom v zvezo, zdi se mi, da ima takoj več življenja, da dobi s tem več pomena, nego bi ga imela kot popolnoma abstraktna pripovedka. Meni se torej vsiljuje mnenje, da nastop puščavnika nikakor ni abstraktna pesnikova iznajdba, da je marveč puščavnik konkretna oseba iz Prešernove dobe, ki jo je pesnik namenoma vpletel v svojo pripovedko kot propagatorja navduševalne ideje za zidavo nove cerkve.

Da je v tretjem oddelku izpal en verz, ki bi imel biti vzporeden s peto sedanjo vrstico, je opomnil že prof. Korš (Lj. Zv. XX, 808).

Ali je puščavec v pesmi „Orglar“, ki je slavca zaradi zaljubljenih pesmi pri bogu tožil, tudi kaj v zvezi s puščavnikom pod Šmarno goro, ne bom trdil na nobeno plat.

Julij Dub:

Pripovedka o Mehiti.

Zivel je mogočen kralj, ki je imel trden grad na visoki skali. Na vse strani sveta se je videlo od tam, in kamor je segalo njegovo oko, tam so se ga bali in mu bili podložni.

Kralj je imel edino hčer, ki ji je bilo ime Mehita. Ta hči je bila v najlepših letih mladosti. Lica so ji žarela nadnaravne lepote, in kdor bi pogledal v njene nebeške oči, ta bi bil izgubljen. Zaljubljen bi se bil vanjo. To je vedel kralj, njen oče, in zaradi tega ni nobenemu svojemu gostu in nobenemu možu nikdar govoril o svoji hčeri. Niti najstarejši kraljevi hlapci je še niso nikdar videli, zakaj njim je bilo prepovedano iti po stopnicah v gornje prostore. Celo kadar so bili na dvorišču, se niso smeli ozreti navzgor, da ne bi morda kdo pri oknu zapazil Mehite.

Zgodilo pa se je, da je srečal kralj nekoč, ko se je vračal s pohoda, na cesti lepega in močnega mladeniča. Dopadel se je kralju radi svoje moči in kralj ga je vzel seboj, da bi mu služil v vojski. Domov jahaje mu je kralj povedal o največji grajski prepovedi. Mladenič ga je poslušal, ne da bi se kaj več brigal za to, kar mu je kralj pravil.

Dolgo časa je bil že Sima, tako je bilo mladeniču ime, na kraljevem gradu. Šel je nekoč čez dvorišče in nehote je obstal: nad njim je pela nekje prekrasna ptica nebeško pesem. Sima je pozabil na vse, pogledal navzgor in zagledal ob oknu Mehito. En sam pogled, en sam smehlaj — Sima je odšel naprej.

Mehita odslej ni več pela, in kralju se je to zdelo čudno. Vendar nihče ni videl Sime kakor Mehita sama. Neko noč pa je kralj vstal. Nemirno je spal, nemirno sanjal. Šel je na dvorišče pod milo nebo, da se razvedri. Sijal je mesec in kralj je videl ob strmi grajski steni debelo vrv, ki je peljala v okno njegove hčere Mehite. Kralj se je skrtil in čakal. Mesec je zašel, nastala je tema, le iz onega okna so hiteli žarki v noč. Pred jutrom, še v mraku, pa je videl kralj, kako se je spuščal po vrvi navzdol mladenič; kralj ni stopil k njemu, ker ga je spoznal. Bil je Sima.

Nastane jutro, krasen dan. Kralj sedi zaprt, zamišljen, jezen. Udari s silo ob medeno ploščo, da se strese močno zidovje celega gradu. Prihite služabniki, kralj jim zavpije: „Straža!“ Pride straža,

kralj ji da molče strašno znamenje. Odidejo služabniki in odide straža. Kralj čaka. Zopet pridejo služabniki in reko: „Straža mrtva!“

Služabniki se tresejo pred jeznim gospodarjem. Kralj zavpije s tulečim glasom: „Sima in hči!“ Služabniki odhite.

Zopet se vrnejo in iz njih srede stopi pred kralja Sima in poleg njega Mehita. Kralj migne z roko in vsi služabniki odidejo. Divje gleda kralj Simo in še bolj divje svojo hčer. „Sta grešila?“ Oba naenkrat sta odgovorila: „Ne grešila, le ljubila!“

„Grešila!“ je potrdil kralj in sodil. —

Bila je zopet mesečna noč, ko so se odprla grajska vrata. Po strmi stezi pa je hitela na polje množica ljudi, ki so peljali pred seboj zvezanega Simo. Prišli so do starega hrasta sredi širnega polja, privezali vrv na debelo vejo. Gavrani so prileteli po nočnem zraku, sedli na vrh, da bi počakali na plen. Sima je stopil pod vrv. Dvignil je oči k zvezdam in zapel krasno pesem o njenih očeh, božjih zvezdah. Ko so odhajali grajski hlapci, se je Sima gugal na veji. Prileteli so k njemu gavrani, a noben se ga ni lotil, le žalostno so krakali smrtno pesem.

Iz temnice pa so čez dva dni privlekli Mehito. Peljali so jo po stopnicah navzgor in jo odvedli v prostrano sobano. Hitro so zaprli vrata za njo, kakor da bi se nečesa bali.

Ko Mehita vstopi, zasliši od vseh strani strašen sik. Pogleda in vidi: po tleh so se plazile najostudnejše in najstrupenejše kače s svojimi mrzlimi telesi. Hitele so iz kotov proti nji, da bi zadrle vanjo svoje strupene zobe.

Na steni je visela harfa. Mehita je stegnila svojo mehko roko, vzela harfo in pričela igrati. Igrala je o ljubezni, ki je minila in koje krasoto so drugi zaslepljenci imenovali greh. Pri tem so tekle iz njenih oči srebrne solze, ki so padale na tla. Mnogo jih je bilo. Strupene kače pa so se tiho priplazile k njenim nogam in vsaka je popila eno solzo ljubezni. Le najostudnejša je ostala mirno v kotu.

Mehita je odšla na prosta tla. Pela in igrala je in okrog nje so mirno ležale kače in jo poslušale. Zlezele so na njeno naročje, lezle čez bose noge in čez roke, mirno, kakor da so jo hotele božati. Mehita je spoznala njih ljubezen in usmiljenost in jih prijemala ter božala. One pa so mirno poslušale njeno pesem in Mehita je postala njih kraljica.

Po noči je Mehita legla na tla in sladko zaspala, kakor so pospale okrog nje strupene kače. Iz kota sem pa se je zavratno priplazila najostudnejša kača-kraljica, zlezla je na Mehitine

prsi in pritisnila svojo glavo na njene ustnice. Zlobno jo je poljubila in zasadila v mehko ustnico strupeni zob.

Mehita se ni več zbudila. Prišli so zopet služabniki in povedali kralju o smrti njegove hčere. „Brez odpuščanja!“ Odnegli so mrtvo Mehito na visoki grajski stolp in jo položili pod prosto nebo, da bi prihajali ptiči in trgali raz njo njeno mehko meso. Kače pa so zopet izpustili.

Žalostno so hitele kače čez polje in prišle do osamljenega hrasta, ki je visel na njem Sima. Takoj so spoznale to, kar so slišale v Mehitini pesmi. Glasno so jadikovale in žalovale. Slišali so jih gavrani, ki so sedeli na hrastovih vejah. Odleteli so v sinji zrak, v neskončne višave in se zopet spustili navzdol; sedli so na grajski stolp.

Odslej so cele dneve letale žalostne ptice od hrasta na stolp, od stolpa na hrast. V žalostnih pesmih so pele o božji ljubezni, ki so jo drugi imeli za greh. Nosile so besede ljubezni od Sime k Mehiti, od nje k njemu.

Kralj je slišal vsako noč zamolklo petje gavranov in ni mogel spati. Hodil je na dvorišče in gledal navzgor. V temni noči je videl, kako frfotajo gavrani na stolpu. Mislil je, da bodo kmalu odnesli v gozdove tudi poslednjo koščico grešne Mehite. Komaj je že čakal, da bi se nehala ta žalostna pesem, ki ga je vedno zbudila in mu ni dala spati niti mu dala dušnega miru. Cele noči je prehodil na dvorišču gledaje na stolp in jeze se na počasne gavrane. Pa gavrani se niso doteknili Mehite.

Kralj je hodil zamišljen okrog. Nič več ni zapuščal gradu in hodil na vojne pohode. Orožje je mirno viselo na stenah in rjavelo. Konjem se je hotelo steči zopet enkrat v ravan, zaslišati bojni rog in zdirjati proti sovražniku. Služabniki so se potikali boječe okrog. Mnogo raje bi tudi oni šli v boj nad sosede, kakor da so sedeli doma brez dela in v večni bojazni pred tihim kraljem. Nihče se ni smel prikazati pred njegovim obrazom, nihče ni smel ziniti ne ene besede.

Kadar pa so bili služabniki sami, so govorili o Simi in Mehiti. Pravili so tudi, da so slišali v noči, kako je kralj v svoji sobi hodil semtertja, vpil, tulil, jokal. Vedeli so, da sta prihajala k njemu Sima in Mehita in sta mu govorila o ljubezni, ki jo je on imel za greh.

Tako so pretekla tri dolga leta. V mesečni noči so se nekoč zaprla s strahotnim gromom težka vrata kraljeve sobe. Kralj je hitel iz sobe, ki mu ni bilo več obstanka v nji. Tekel je po temnih

stopnicah navzgor, da bi prej prišel na stolp in razpodil krakajoče gavrane. Že se je bližal vratom, ki so peljala na stolp, in pred vrati je s strahom zagledal velikansko kačo, ki je kakor mrtva ležala mirno, zvita v klopčič, na zadnji stopnici. Ni se ganila, ko je stopil poleg nje kralj. Bila pa je to kača-kraljica.

Kralj je odprl vrata. Kača-kraljica pa je oživila in se splazila na stolpno streho. Lezla je tja k Mehitinemu telesu, ki je ostalo nedotaknjeno. Ob Mehiti pa je ležala harfa. Kača-kraljica je lezla čez strune, ki so zapele najlepšo pesem kesanja. Nato se je zvila ob Mehitini glavi v klopčič, dvignila glavo in iz njenih oči je pri-
tekla krvava solza. In kača-kraljica je rekla: „Ker nisem hotela tvoje solze ljubezni, Mehita, točim zate solzo kesanja.“

Kralj pa je stal nepremično ob vratih. Okrog glave so mu frfotali črni gavrani, ki so utihnili ob njegovem prihodu. Ko je slišal kralj besede kače-kraljice in videl odprte svete oči svoje hčere in njena rožna, nedolžna lica, je glasno zajokal, padel z vso težo na tla in poljubil hčérine noge. Ob poljubu mu je počilo skesano srce. Ob poljubu so se oglasili zopet gavrani in njih pesem je donela čez širno polje, vesela pesem. Na nebu pa so se prikazale tri svetle zvezde: Mehita, Sima in kralj.

A. Debeljak:

Zimski popoldan.

Starke smreke veje sklanjajo
k peščenim tlom zasneženih skal
in sanje strmoglave sanjajo,
zavite toplo v snežni hermelin.

Prek ravni za kanafas se nov
srebri preproga čistih svilenin;
vanj tkalec solnce tke blestečih snov
draguljev dragih, zvezdnih vezenin.

Fran Albrecht:

Misterij mladosti.

Noveleta.

Planil je nenadoma v izbo, zasopljen in razburjen, z bleščečimi očmi.

„Pisala mi je, pisala mi je!“ je kričal vame z visokim, nena-ravnim glasom, še predno je utegnil zapreti duri za sabo.

Sedel sem pri mizi in sem zrl nepremično nanj. On pa je govoril hlastno, kakor da se mu mudi bogvekam, in kot v divji gonji so mu padale besede.

„Pavla mi je pisala, da me ljubi . . . kljub temu, da ji ne ver-jamem in kljub vsemu in da me bo ljubila do groba — in morda še preko groba, haha! — in da me je že davno ljubila — čisto ženska gostobesednost!

In zasmel se je s hipnim, skoro histeričnim smehom, a se v trenutku nato zopet zresnil. Pogledal sem mu ostro in pozorno v oči, pomislil sem, nato pa sem dejal s šaljivim glasom:

„Tako, tako — torej si zaljubljen.“

Nenavadno so ga oveselile te moje besede. V očeh, na čelu, na ustnih — vse se je izpremenilo. Lica so mu zažarela.

„Da, da, da! Bistroumna opazka, uganil si: jaz sem zaljub-ljen! . . . To se pravi: vrag vzemi zaljubljenost!“

Okrenil se je na desni nogi, obstal in nepričakovano silno treščil s peto ob tla:

„Da, vrag vzemi zaljubljenost! Strast! . . . Ti ne veš, koliko strasti je v meni! Tako je močna, da je ne morem dušiti, krotiti in brzdati, tako silna je, da me žge in razjeda in ugonablja! — Vsako leto enkrat pride čas, ko mi zavre kri v žilah in buta ob sence, kakor da jih hoče razbiti; v možgane mi sili. In zdi se mi, da blaznim, uklenjen v spone te hijene. Grem po ulici, srečujem ženske in ne vidim harmonije in lepote njih teles, ne snega razga-ljenega vratu, ne prečudne lepote las, oči . . . ampak samo — o Bog, o Bog! V vse ženske sem zaljubljen takrat, in kako neskončno težko se je premagovati . . .“

Utihnil je, kakor bi kdo pretrgal napeto nit.

„In moje sanje fistih noči so strašne in gnusne; umazane in oskrunjene so v neizpolnjenih željah . . . Kaj morem zato? Jaz ne

morem zabranjevati, da bi ne hotelo telo, kar je njegovega, kakor ne morem ukazati duhu, da bi si ne vzel tega, kar je njegovega. Dvoje narav je v meni, dvoje elementov se bori za premoč — jaz pa sem suženj obeh... Spomladi se pojavi navadno, ko kipi prva sila na dan in je življenje sočno in mlado. Bojim se tega časa, a zajedno ga čakam komaj, komaj. Letos pa...“

„Letos, letos?“ sem ga prekinil.

Pomolčal je za trenotek in zdelo se je, kakor da se je ves uživel v pripovedovanje. Umiril se je nekoliko, smehljal se je in celo v njegovih očeh, ki so zrle name mirno in prostodušno, je trepetal rahel smehlaj.

„Letos pa me je prekanilo naključje,“ je dejal potem in skril oči v dlani. „Opazil sem zadnje čase, da češče prihaja ono čudno razpoloženje; ne samo spomladi, ko brsti življenje: poleti — jeseni — pozimi... In grem po ulici in nič več se ne morem premagovati. Ali teh bledih, bolnih obrazov se bojim, strah me je tistih pohotnotrudnih oči in gabijo se mi... Nocoj se mi bo spet sanjalo, vem, in jutri bom pljuval na vse skupaj; zvečer pa bo zopet prišlo... Nekaj bolnega, nezdravega je v meni: koprnjenje po uživanju in po sintezi vsega uživanja — po lepoti...“

Zagledal se je nekam daleč s svojimi bolnosvetlimi očmi; samo za trenotek se je oddahnil. Sklonil se je čisto k meni in zašepetal s skoro neslišnim glasom:

„Zdaj pa mi pride Pavla nasproti...“

„In ti — ti je seveda ne ljubiš?“

„Ni govora o tem!“ je vzkliknil malomarno, a čelo se mu je vse omračilo. „Toda... mogoče, mogoče. Kaj vem jaz! Kaj pa je ljubezen? Še nikoli je nisem okusil, ne poznam je. Toda če bi jo tudi ljubil, bi se mi porušilo polovico iluzij zdaj, ko sem prejel to njeno pismo!“

„Hudo te je užalilo njeno pismo,“ sem se skušal šaliti.

„Gotovo, njeno pismo me je zelo užalilo,“ je priznal popolnoma resno in mir in zamišljenost je dihala od njega. „To je znamenje, kajne, da jo vendarle, vendarle ljubim... Čudno. Kako drugače, kako vse drugače sem si predstavljal ljubezen nekoč. Saj to je bila vendar samo blaznost in strast, kar me je v hipu zasujnjilo in priklenilo nanjo, nič drugega. Vse je zakrivila moja trenutna razdraženost, ko so bile oči zaslepljene v strasti in razum otrovan — — Prešlo bo — četudi je seglo že tako globoko vame s svojim zlim strupom. Zdaj sva daleč narazen in njena pisma so dovolj

plitva in vsakdanja, da mi bo morda kmalu, kmalu postal tako egalna, kakor kamen tam ob potu . . .

Pomisli samo, kako čudno se je pričelo vse to. Pavla je bila že štiri leta pri nas učiteljica, jaz pa sem jo komaj poznal, kaj da bi kdaj govoril ž njo. V družbi se nisva sešla, sicer tudi ne; niti v počitnicah ne, ko se mi je nudilo nešteto prilike v naši skromni vaški družbi. Povem ti, da me niso nikdar posebno zanimale ženske. Celo v gimnaziji sem se smejal mladim don Juanom; zdeli so se mi otroci. Ono pohajkovanje za kratkokrilkami, zardevanje pred njimi, skrivanje pisem pred profesorji in starši, — vse to se mi ni zdelo samo brezmiselno, ampak tudi neskončno smešno in bedasto.

Letos pa pridem o Božiču domov. Na Silvestrovo so napravili veselico in tam sem prvič pogledal na učiteljico Pavlo z drugimi očmi. Plesala je s fantom, ki je bil krepak, visok in zastaven. Videl sem, kako jo je oprijel trdo čez pas, da se mu je njeno drobno, tenko telesce ovilo napol v naročje. In potem sta zaplesala. Njiju ples pa je bil tako strasten, tako divje brezumen, kakor sem jih videl še malo; njene prsi so se bočile in naslanjale nanj, padale so in vstajale, kipele in plahnele. Fantu je gorel obraz; svoja razpaljena lica je sklanjal k njenim in jih hladil v njenih gostih laseh . . . Na ustnih obeh se je odražal top smehljaj razdraženih poželenj in razvnetih strasti.

Ničesar nisem videl, razen onih dveh pred sabo. Upijanjal me je pogled na ta ples, kri mi je butala v glavo, razbijala ob čelo, sapa mi je zastajala. — In kar nenadoma je dozorel v meni sklep, da jo dobim zase, bodisi kar in kakor hoče.

Pil sem; vino pa me je le še bolj omamilo in razdražilo . . .

Plesala sta dolgo, troje ali štiri valčkov zaporedoma, ko je Pavla odhitela ven. Bežal sem za njo in trepetal razburjenosti. Opazil sem jo, kako je hodila z naglimi, nervoznimi koraki v polmračni gostilniški veži gor in dol in si z robcem hladila potno čelo. Obstal sem pred njo.

„Gospodična Pavla, pazite, da se ne prehladite,“ sem dejal naglo s suhim glasom, ne da bi izbiral besede.

Pavla je postala, stopila bliže k meni, nato pa je vzkliknila z rahlo rdečico začudenja na licih:

„Ah, vi ste! Mislila sem si, kdo je pač tako skrben zame . . .“

Povedal sem ji svoje ime, ker mi je bilo znano, da visoko ceni formalnost. Pavla je dejala, da me je poznala že davno, vpraševala me šaljivo, čemu sem se je tako izogibal, karala me, da sem

tako tuj vsemu, ošaben, samosvoj. Govorila in govorčila je brez prestanka, jaz pa sem jo opazoval napeto in nisem razumel, kaj so čebljala njena ustna.

Pavla ni bila krasotica. Premala in pretanka je bila njena šibka postava, preozka so bila njena ramena. Lepe na nji pa so bile njene motne sivočrne, rahlo poševno zarezane oči, s katerimi je znala očarati vsakega svojih sobesednikov. Tudi njeni lasje, spleteni v težko, visoko frizuro, so bili čudoviti. V solncu in luči bi se izpreminjali in iskrili, kakor pestrobojni briljanti, uvezeni v črni baršun. Njen obraz ni bil pravilen: nos ozek in tenak pri očeh, se je spodaj razširjal v nelepe dimenzije; brada se ji je končavala v preostro konico; obrvi so bile zrasle skupaj, a pod očmi se ji je ostro v polkrogu črtalo dvojne tankih zarez. To pa jo je delalo starejšo, nego je bila v resnici.

Gledal sem nanjo in sem bil pijan. Krčevito sem pritiskal njeno mehko, negovano roko k sebi, ko sva se sprehajala po veži. Ljudje so prihajali iz sobe ozirali se začudeno na naju, midva pa se nisva zmenila za to.

Ko je po četrturnem odmoru iznova zaigrala godba, sem jo peljal v zadržalo, zakajeno dvorano, in kakor besna sva se zavrtela v burnem taktu polke francoske.

Ah, ta ples, ta pijani najin ples, ki ga ne pozabim nikoli! Kako se je vila Pavla v mojih rokah, sklanjala se k meni in se zopet odtegovala, kakor bi se ponujala in mi udajala, a se v istem trenutku hotela iztrgati iz mojega objema! Nekaj komedijantsko-teatralnega je bilo v njenih kretnjah in gibih, toda jaz nisem pazil na to. Vse na meni je drgetalo razburjenja, usta so mi bila suha in samo hropeči, neprostovoljni zvoki oddiha, trudni in izmučeni, so se vili iz prsi.

Kadar sem se s čelom dotaknil njenih las, me je izpreletelo če je prišlo lice ob lice, mi je zaplamenelo vse telo.

Pavla je imela razgaljen vrat; tudi njena bluza je bila narahlo izrezana. Z grozo in naslado sem zaslutil, kaj se skriva tam — tam . . .

Nisem se obotavljal; molče sem se sklonil nizko k nji in pred očmi vseh sem poljubil ta drhteči, vroče-razpaljeni mramor. Pavla je vzkriknila, pogledala prestrašeno in začudeno naokoli, name, in se takoj nato zasmejala; ali njen smeh je zvenel tako odurno in hripavo.

Vesel in otožen sem bil, ko je končno ponehala in utihnila ta hreščeča neubrana godba, vabeča v razuzdanost in brezumno or-

gijski ples. Oddahnil sem se, a v glavi mi je ležalo s svinčeno težo. Kakor bi me demon mračnih, črnih sanj izpustil iz svojih rok, tako mi je bilo.

Truden sem bil in žejen. Pavla me je vodila k svoji mizi, kjer naju je pričakovala s širokim, nelepim smehljajem njena mati. Ta ženska, njena mati! Ne morem je popisati, ker se mi vse upira v nemem ogorčenju, kadar se spomnim nanjo. Predstavljal si drobne, svetle oči, polno švigajočih strupenih plamenčkov, ki vidijo vse in vejo vse; predstavljal si širok, prijazno-zloben smehljaj, brezzobe čeljusti ... Neizrekljivo zoprna mi je bila ta ženska, jaz pa sem blaznel za njeno hčerjo. Komaj sem prisedel k mizi, so se zapičile starkine sivkaste oči vame in me niso več izpustile. Sprejela me je z ostudno, žalečo prijaznostjo in na mah odprla vse zatvornice svoje neskončne zgovornosti in opravljenosti, da se je razlila kakor umazana ploha čezme.

Sicer pa, bogme, ne vem, kaj je govorila! Nisem je prav nič poslušal. S Pavlo sva imela svoje opravke. Z očmi, z gestami, z nogami pod mizo sva se razgovarjala, vabila, klicala, grešila ...

Ah, fej, in pozabljenje na to noč! Moja mati ...

Pravzaprav se ne vem več spominjati vseh podrobnosti onega večera, ki živi v mojih mislih umazan in oskrunjen. Pijan sem bil ... ne samo vina, ki sem ga užil v preobili množini, ampak bolj nje — demona strasti. Ne spominjam se, kaj sem govoril, kaj sem pripovedoval, vem samo toliko, da so se zgražali vsi ljudje okrog mene, obsojali me in se čudili. Niso bili pač vajeni kaj takega od mene, ki sem bil še pred nedavnim časom tih, molčeč in ves zamišljen. In zdaj naenkrat toliko razočaranje, tolika sramota za celo faro! Grem v gostilo, plešem z učiteljico, pijem z njo, gledam jo s pregrešnimi očmi ... Ne samo, da sem že davno uničil njih iluzije glede semenišča, še to povrhu — o sramote! Izprijen študent in tako dalje ...

Ne mislim se opravičevati niti obsojati. Vem samo to, da je prišlo, kakor je moralo priti. Zato bi pač bil največji nezmisel, če bi se opravičeval tujim ljudem ter jim govoril, recimo, o — „misterijih mladosti“ ...

Ali kljub vsemu, glej, leži ta večer z vso svojo neznosno težo na moji duši. Ta bakanalni preludij mračne, skrite tragedije strasti, ljubezni, greha, zmot, samovaranja in samozaničevanja ... Drama blodenj in iskanj — misterij mladosti! —

Ko sem stopal oni večer — ali bolje rečeno — ono jutro proti domu, sem se streznil in zgrozil na mah.

Kaj bo dejala mati?! . . .

Ljudem sem se smejal, ki so v gostilni delali svoje opazke. Kaj so mi mar tuji ljudje? Toda — mati, mati! Dejala mi je sicer sama, naj le grem na zabavo, da se malo porazvedrim, toda kaj je slutila ona, kako se bom zabaval, s čim se bo naslajalo srce; kaj je slutila, uboga . . .

Moja mati je bila bolna.

In morda je prebdela vso noč v iskrenih, do neba kipečih molitvah za mojo srečo in čakala name . . . Zamislila se je v bodočnost, veliko, sijajno, zmagoslavno. In še tesneje so se sklepale žuljave dlani k uvelim prsim, globočji so bili njeni vzdih, iskrenejše so kipele molitve. Tako je čakala morda, da pridem ter ji z vedrimi očmi razodenem, kako sem se zabaval na veselici. Skrite iskre v njenih pogledih, skrita radost v njenem srcu. — A jaz, jaz?

Pospešil sem korake in hitel, in že sem stal pred domačo hišo. Skozi rdeče zavešena okna so lili odsevi zamolkle luči.

„Čaka!“ mi je planilo preko možgan, s silo sem odprl težke vežne duri, hlastno preskočil vežo in stal na pragu domače izbe.

Nenavaden prizor se je razstrl pred mojimi motnimi, osuplimi očmi: Kraj postelje polno ljudi, kleče, sede, dremljejo, šepčejo nekaj neumljivega — same ženske.

Čemu vse to, čemu?

Stal sem že sredi izbe, ko se mi je šele povrnila zavest in mi je ledena misel preletela vse telo.

„Ali ji je slabše? . . . Ali je umrla!“ sem s tiho-trepetajočim, pridušenim, prosečim glasom dejal sosedu, ki mi je bila najbližja. Nato pa sem vzdiknil, tresoč se jeze in razburjenja. „Pa zakaj me vendar niste poklicali prej, vi neumni ljudje!“

Soseda se je malomarno okrenila z glavo, pogledala me zaničljivo in zamahnila z roko. Tudi druge starke so bile obrnjene naravnost name: na ustnih in v očeh zaničevanje.

Mati pa je ležala na postelji kakor v ekstazi. Tiha, mirna in srebrno-bela; s široko odprtimi, svetlimi očmi in blaženostnim smehljajem na ustnih je ležala in gledala navzgor proti stropu.

„Mati!“ sem zaklical iskreno in stopil bliže k nji. Zdrznila se je narahlo, komaj vidno je trenila z očesom; nato pa je takoj zopet leglo veličastvo miru preko nje.

„Mati!“ sem ponovil tišje in stopil čisto k nji. „Mati, ali me ne poznate, ali me ne poznate več?“ ...

Ni me spoznala. Ledenomirna in nepremična je ležala in strmela navzgor, kakor da gleda nekam daleč, daleč ... Samo ustna so se ji pregibala v blaženostnem smehljaju in nerazumljivem šepetanju.

Kaj je zatrepetalo, zaječalo, zavalovalo v meni ta trenotek — o Bog! Ne znam povedati, kakšna čustva so ruvala po moji duši. Beseda je zvok in laž! Samo čustvo, tisto najiskrenejše, najgloblje čustvo, ki v trenutku razgiblje vso dušo, samo to je resnica — beseda je laž!

Obrnil sem se k ljudem, tem starkam in ženskam ter kričal nad njimi, zakaj me niso poklicale poprej.

One pa so bile mirne kakor kip, kakor ledenohladne kamenite sohe so bile mrzle in neobčutljive. Z molki so rožljale in se niso zmenile zame.

Soseda me je prijela za rokav in mi šepnila s svojim dolgotrajnim glasom v uho: „Vsaj zdaj bodi tiho, da je ne umoriš popolnoma!“

Udušil sem srd, ki so ga v meni izzvale te besede, kajti v tem trenutku so se kakor od daleč nekje polglasno, trepetaje od sladkosti in blaženosti oglasile njene besede, besede moje matere: „Pred oltarjem stoji ... Ta, ki stoji pred oltarjem, je moj sin! Moj sin poje novo mašo in se me spominja ... Tudi tebe, Katra, ki si si mu včasih nesla suhih hrušek v mesto, se spominja zdaj moj sin ... naju obeh. Poglej, Katra, kako je lep, — blede in čist, kakor angel ... Oh, koliko sreče si mi dal doživeti, Bog!“

Sedel sem na stol in si z rokama zatiskal ušesa. Čutil sem, kako sem postajal vedno bolj majhen, neznat, kakor da se hočem skriti pred temi besedami, pred temi ljudmi naokrog, pred samim seboj, svojo dušo in svojo lastno osramočenostjo. — —

In vendar, glej, vendar sem šel k nji, k Pavli.

Tis e tri dni, ki sem jih presedel ob postelji, kjer je ležala moja mati med upom in brezupom, med življenjem in smrtjo in se je onesveščala vsak hip, so se v meni snovale, gibale in dramile čudne stvari. Težko je govoriti o rečeh, ki so zagrebene v najgloblje globine naših src: o tistih stvareh, ki si jih ne upamo priznati niti sami sebi v obraz brez zardevanja. Kako bi jih priznali drugim?

Tako zelo smo uklenjeni v spone laži, to je konvencionalnosti in fraz, da se naposled počutimo že prav dobro sami s seboj in si ne zaželimmo ničesar. Tako zelo nam je družba vcepila svoje laži,

da je ž njimi zastrupila vse naše bitje, da, tako zelo zastrupila, da ne moremo več z jasnim očesom ločiti laži od resnice in da na sijajnih, blestečih temeljih gnilih laži s trdom in potom gradimo svojega življenja trhle stavbe . . .

Mnogo sem premišljal v tistih treh dneh. In brez težave sem spoznal, da nam je laž bolj potrebna nego resnica, da je takorekoč začetek in konec vsega, da je tista mogočna sila, ki veže in druži, spaja in razkraja in snuje in giblje, tisti steber, katerega se oprijemljemo s tresočima rokama, kadar nas je zapustilo vse drugo na svetu, kakor se potapljajoč človek oprijemlje gnilega jambora . . . O laž, ti zrak naših duš, ti koristna, lepa, sladka laž, kako bi živeli brez tebe slabotni, onemogli ljudje! . . .

V teh neskončno dolgih treh dneh ob materini postelji sem se izpovedal samemu sebi in sem spoznal vso brezmejno krutost resnice. Resnica je namreč ohola in kruta in prihaja ponoči in sveti s svojo žgočo plamenico v naše gnile duše ter rije po možganih, tako da je samo dvoje potov pred nami: da zblaznimo ali pa, da sami uničimo ta nezmisel, ki mu pravimo življenje . . .

Na mizici je ležal moj revolver in vabil s svojimi hladnimi, slepimi očmi . . . Na postelji se je premetavala moja umirajoča mati in me v svojem deliriju klicala z besedami materinske ljubezni in oboževanja — jaz pa sem ždel kraj nje, vklenjen kakor jetnik, in sem mislil na učiteljico Pavlo, na njene visoke prsi, na njene dehteče lase . . . O in zastonj se je upirala duša in odganjala te misli! . . .

V onih samotarskih dneh sem veliko premišljal, veliko sem si lagal in si veliko priznal. In prišel sem do zaključka, da je laž močnejša nego resnica, strast silnejša od ljubezni.

Tako sem šel k nji, k Pavli, ko je doma umirala mati in me klicala k sebi v svojih bolnih sanjah.

Šel sem tja, da se opravičim, če sem storil kaj nedostojnega oni nelepi večer. Šel sem, da ji brez bojazni povem, kako neskončno so bile umazane in podle vse moje misli tistikrat.

Tako sem si lagal namenoma in iz navade.

Na dnu duše je namreč spala strast in se dramila ter koprnela navzgor, navzgor! Tri dni sem jo negoval v srcu, tri dni sem varal samega sebe; četrti dan pa se je izzorela, in jaz sem z razpaljenim licem in hlastnim glasom lagal svoji učiteljici, kako brezmejno jo ljubim . . .

Sedela sva na kanapeju in si nisva imela ničesar povedati, ničesar iskrenega, ljubega.

Držal sem jo čez pas in jo z burnimi objemi prižemal nase, jo poljubljaj na ustnice, vrat, lice . . . Moja duša pa je bila tačas tako polna sramu in samozaničevanja, da se nisem drznil s polnim pogledom zazreti se v njene oči.

Zunaj v kuhinji je ropotala njena mati in govorila sama s seboj. Včasih je stopila nepričakovano v sobo in midva na kanapeju sva se prestrašena in zardela spustila iz objema. Ona pa se je delala, kot da ni opazila ničesar. Ali v kotu, v skritem kotičku njenih brezkrvnih ustnic je trepetal zlobno-zadovoljen smehljaj. Jaz sem ga opazil. Tudi njene oči so se smehljale v svoji sivkasti zlobi.

Nadlegovala me je s svojimi vprašanji in me dražila in poniževala s svojo prijaznostjo ta ženska! Oh, kako prozorni so bili njeni nameni!

„Zvodnica! Zvodnica!“ se je v meni nekaj upiralo in sililo v grlo. Ona pa mi je ustrezljivo in prijazno servirala čaj.

Morda je bil neopravičen moj srd in odpor napram ti starki. Pa čemu mi je bila tako zoprna in me tako žalila s svojimi nameni!...

Pozno zvečer sem odhajal od Pavle. Noč je bila svetla, široka in svobodna. Stopal sem po klancu navzdol, razgledovaje se okoli sebe, nenadoma pa, kakor da me je nekdo potegnil za rob suknje, sem obstal, zazrl se naokrog, nato pa je hipoma planil iz mojega grla dolg, glasen, meni samemu tuj smeh . . . Nepričakovano mi je hušnila misel preko možgan: „Bogve, ali me Pavla res tako neizmerno ljubi, kakor mi je zatrjevala ves čas?“

Stal sem sredi pota in se smejal ter se nikakor nisem mogel uživet v to misel, ki se mi je videla tako pretirano smešna in tako neverjetno komična. Zdaj vem, zakaj sem se smejal pravzaprav: svojim lastnim bolečinam sem se smejal . . .

Koliko tragičnega humorja je včasih v taki ljubezni, ko si dva mlada človeka neprestano zatrjujeta in prisegata večno zvestobo in enake reči, pa čutita oba, da je vse le sladka laž in umetno varanje. Toda kdor hoče uživati in živeti, mora varati sebe in druge.

Drugi dan pa sem bil zopet pri učiteljici in tretji dan zopet in potem zopet in zopet.

Stanje moje matere se je polagoma navidezno nekoliko izboljšalo. Zdravnik sicer ni mogel konstatirati nikakšne posebne bolezni, izražal se je vse le bolj nasplošno, govoril je mnogo o starostni onemoglosti, o prehlajenju, o vnetju i. t. d. — in je naposled zaključil svojo diagnozo z opazko, „da bo morda bolezen trajala dalj

časa, ali pa nenadoma..." No, skomignil je z rameni, vzel klobuk in palico ter odšel.

V resnici se je moja mati onesvestila včasi tako nepričakovano, da nam je vsem naokoli stoječim zledenela kri v trenutni slutnji, da smo se pogledali v preplašene oči, kakor da smo že začutili hladne, neslišno šumeče peroti smrti... To je zakrivilo, da nisem imel miru niti za minuto in so mi včasi omahnile roke v strastnem, vročem objemu Pavle. Spomnil sem se matere... In potem me je gnalo domov, tiralo me je s silo, bičala me je misel na njeno smrt. Pa vendar, vendar se je v meni dvigalo nekaj velikega in strašnega, nekaj neizrekljivo zoprnega, tujega in mračnega, kar me je sram povedati. Ali je bilo to zoprno čustvo, odpor in sovraštvo do lastne matere svoje?... Ali je bilo to samo odpor do njene bolezni, ki me je motila v mirnem, neoviranem uživanju, ko je vse moje bitje kričalo: živeti, izživeti se! Ko se je duša hotela vreči v to brezdanjo strast, udati se ji vsa in se potopiti v to blazno brezumje!..

Razreši skrivnost: Kaj je bilo in zakaj je prišlo? —

Jaz pa sem spet posedeval ob materini postelji vse noči, ko ni bilo spanja od nikoder in je rvala misel po možganih in žgala po duši in telesu moja velika strast. Navadno sem prihajal tja bled in utrujen od sestankov z učiteljico, ko se je še polenila kri v žilah, izgorel plamen in mi je bila duša težka, vsa tako neskončno težka.

O mladost! Toliko ognja in ljubezni in strasti in bolečine in radosti in nemira in iskanja in blodenj in koprnenja je v meni — tolik neizčrpljiv, nedoumen kaos! Kje je struga, da bi razlil vanjo to mračno-kipeče, razburkano morje, da bi se izčistilo in umirilo?...

Še zdaj leži senca težkega samoočitaja, spočetega in rojenega iz onih noči na moji duši. Mnčno in grenko je, kadar se mora človek obsojati sam, ali potrebno. Meni potrebno kakor zrak. In zgodilo se je nešteto krat v onih prečutih nočeh kraj materine postelje, da je prišel mračen, neizprosni ukaz od nekod... Raztrgal sem bleščečo haljo laži s svoje duše in sem se s prestrašenim, v grozi odrvenelim pogledom zazrl v vso njeno plitvost, gnilobo, omejenost in onemoglost.

Težke noči, ko me je bilo strah pred samim seboj, in se me je polasčal brezmejen stud do vsega.

Kraj mene je z mirnimi, normalnimi utripi srca dihala mati, zatisnjene oči, smehljal na ustnih, vsa bela in bleda kakor vedno. Nad njo so bile razpete peroti miru in ljubezni in solčnih sanj, ki je verovala vanje njena duša.

„Blagor tebi — ti bela, čista in ljubezni polna starka, mati!“ ... je šepetaje jecljalo moje srce, kakor v obupu, ko sem se sklanjal nad njenimi sivimi lasmi. „Mnogo si trpela na svetu, tvoji žulji na rokah, tvoje velo, izsušeno in izmozgano telo in tvoje trudne in bolne oči govore o tem. Tudi ti si ljubila nekoč — in tudi ti si trpela. Toda povej, ali si spoznala to, kar je s trpljenjem in muko v duši moral spoznati tvoj sin? Povej, in če si spoznala kdaj, o tisočkrat večja in globlja in iskrenejša bo potem moja ljubezen do tebe, mati!“

Mati pa je molčala in se smehljala. Prisegel bi, da je sanjala o meni in moji zmagovalni bodočnosti. Ironija! ... Tisti mladenič, ki je verovala vanj tako silno, uporno in trmoglavno njena naivno ljubeča materina duša, je tedaj čepel ob postelji, se trkal ob čelo in prsi, skrivaje oči v dlani, tako slab in neznaten pred samim seboj, kakor je slabotno in majhno peresce, ki ga nosi vihar igranje na svojih bučečih valovih ter ga ne izpusti iz objema, dokler se njemu samemu ne poljubi.

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak:

Odmev.

Kolikrat v brezupni noči
duša bolno krikne:
Daj, razvnemi kres,
da mogočno sikne plamen do nebes!

Strgaj raz obličje mlado
krinko si ledeno
in pogoltne naj
žrelo jo ognjeno na vsevekomaj ...

Glas pa se reži iz dalje:
Delaj, kar zreš druge —
vrat svoj klonejo
in zato brez tuge v zlatu tonejo.

Pastúškin:

„Brambovci“.Zgodovinski roman. Napisal dr. Ivan Lah.¹

Iani je „Zvon“ molčal o prvem delu „Brambovcev“, ker je čakal drugega. In po pravici, kakor se je zdaj izkazalo. Spominjam se, da se je izrazila o prvem delu skoro vsa slovenska kritika precej neugodno. Drugi del jo bo, upam, prisilil, to sodbo nekoliko modificirati „Brambovcem“ v prilog. Morebiti se bo komu zdelo, da je baš lanska kritika ugodno vplivala na drugi del, da se je pod njenim pritiskom pisatelj nekoliko bolj potrudil. Meni se ne zdi. Malenkosti, ob katere se bom pozneje obregnil, so namreč obema deloma enako lastne.

Pa poglejmo, kaj nam pripoveduje ta zgodovinski roman. Prvi del ima dva oddelka: „Mladost“ in „Vojna“; drugi zopet dva: „Boj“ in „Domovina“.

Mladost. Kristjan Salmič, ki je „kot sin bogatega meščana kmalu spoznal, da prihajajo v Krajino novi časi“, se je v mladosti pridno učil in mislil, „kako bi bilo, ko bi se govorilo, da tudi on piše“. Ker se mu ni hotelo posrečiti ne v slovenskem, ne v latinškem, ne v nemškem jeziku, se je čutil zelo nesrečnega. Zaljubljen se je v lepo italijansko pevko in tik nato v ponosno Heleno Kudričevo. Napoleon je podil namreč avstrijske čete pred seboj proti severu in pregnal iz Trsta tudi bogatega Kudriča, ki se je s svojo družino zatekel najprej v Ljubljano k Salmiču in nato na dolenski grad Vinice k vdovi Gusičevi. Kristjan se je navduševal tudi za jakobinstvo in Napoleona. Ko mu je bilo dano občudovati v Ljubljani tega boga od obličja do obličja, je pisal Heleni, da se čuti moža ter jo hoče za ženo. Toda stari Salmič mu je priskrbel mesto Helene strica Muhiča, velikega Gil Blasovega častilca, ki je poznal vojsko in ženske ter se čutil v višjih dunajskih krogih kakor doma. Muhič je odvedel Kristjana v svet, da se mu glava nekoliko ujasni. Med tem je umrl stari Salmič in Kristjan, samostojen gospodar, je zasnubil Heleno. Tej se ni bogve kako mudilo, zato je moral praznih rok nazaj. S stricem Muhičem sta hodila po Dolenjskem na gostije ter prišla tudi na Poganice k gospodu Langerju, ki je

¹ Knezova knjižnica XVII.—XVIII. Uredil dr. Fran Ilešič. Izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1910—1911. Tisk „Narodne tiskarne“. 8°. 183+231 str.

začel tedaj, leta 1809., zbirati brambovce za vojsko proti Francozom. Na Poganicah sta se seznanila z Egidom Gusičem, ki je ljubimkal z Vranglovo Alenico. Muhič se je zapisal takoj med brambovce, dočim se Kristjan ni mogel odločiti zanje. V Ljubljani je spoznal Kristjan kmalu nato Muhičevega prijatelja, Francoza Don Piera, ki mu je začel zahajati pri Heleni v škodo.

Vojna. Spomladi 1809 se je začela vojna in brambovci so se napotili iz Novega mesta v Ljubljano. Med njimi so bili tudi Muhič, Edig in Tilen Repelj, ki je gorel za Barbaro, hčerko vdove Gusičeve. V Ljubljani so našli tudi neustrašenega junaka Jurija Šimica, Muhičevega učenca, ki je oblegal „rajši deset trdnjav nego eno ženo“. Srčne zveze so tako zmešale štrene med mladimi ljudmi, da je začel Kristjan filozofirati ter se odtegovati Muhičevemu vplivu. V kavarni si je na vsem lepem nakopal dva dvoboja, s Šimičem in Egidom. Prvega je izbojeval in podlegel, drugega ni utegnil, ker so morali brambovci iz Ljubljane naprej ob Savi in Dravi na Ko-roško v trg Saksenburg.

Boj. Kristjan je ostal v Ljubljani, se skušal maščevati nad muhasto Heleno s tem, da je hlinil ljubezen do Alenice, šahiral z Don Pierom, poslušal njegove prostozidarske nauke ter fantaziral v mučnem brezdelju. Francozi so prodirali med tem proti Ljubljani. Preden so vzeli mesto in grad, se je odločil tudi Kristjan za brambovce ter šel na grad odbijati Francoze. Zaman; posadka je morala kapitulirati in Kristjan je bil težko ranjen. Francozi so prodirali tudi drugod in brambovci so morali brez uspehov iz Saksenburga zopet domov. Don Pier je med tem vohunil po Dolenjskem in pre-motil Tilnovo ljubico Barbaro. Po Aspernu in Wagramu je bilo vsega konec; brambovski bataljon je bil razpuščen.

Domovina. Helena je pozabila med tem Francoze in Don Piera ter si želela h Kristjanu, ki ga je Muhič spravil na Vinice. Tam ga je ozdravilo skrbno negovanje gospodične Barbare in po-zneje tudi Helene. Na Dolenjskem se je zbrala med tem nova vojska, ki je hotela osvoboditi Ljubljano. Napad bi se bil skoro posrečil; toda baš tedaj se je sklenilo na Dunaju premirje. Francozi so za-sedli deželo, dočim so morali brambovci iz nje v Samobor in na Ogrsko. Kristjan in Helena sta se med tem popolnoma spravila. Kristjan je spoznal v sebi — Ilirca ter se oženil. Don Pier je padel, Tilen tudi, Barbara se je omožila z nekim častnikom itd. V novem ilirskem kraljestvu se je začelo novo življenje.

Ne bom kritiziral; povem, kako mi je bilo, ko sem bral.

Po „Vaški kroniki“ in „Upornikih“ sem postal silno radoveden, kako bo Lah nadaljeval. Ob „Brambovcih“ se mi je ta radovednost podelila. Niso me razočarali ne na dobro ne na slabo. Pošten in soliden zgodovinski roman. Pisatelj ve, kako se taka reč napravi in jo je napravil. Neokretnost v razprejanju snovi, ki je bila v „Upornikih“ precej čutna, je v „Brambovcih“ skoro popolnoma izginila; le v prvih poglavjih se v retrospektivnem načinu pripovedovanja snov pisatelju nekoliko upira — kakor bi se lemež mlademu oraču ne maral zasaditi v leho, toda pod pritiskom krepke roke neha nagajati ter zareže lepo, ravno brazdo do konca njive. V priprostem, kramljajočem tonu nam predstavi pisatelj slovenske brambovce ter njihovo ne preveč blestečo usodo. Skozi njihove boje in poraze se preriva nekaj zaljubljenih parčkov s svojim ljubimčkanjem, trpinčkanjem in ljubosumčkanjem. Pisatelj sam govori večkrat o „našem junaku“. Ta junak je mladi Kristjan Salmič. Res da se vleče njegova ljubezen do Helene skozi ves roman, dokler se ne ustavi ob pričakovanju mladih Ilircev, ki bodo priklili iz nje; toda jaz prepustim tega junaka pisatelju in si izberem raje Mikota Muhiča, veselega, zgovornega, bahavega, dobrodušnega „strica“, pravega slovenskega Zaglobo, ki seje smeh in dobro voljo skozi ves roman, družji in včasih nehote razdvaja mlade parčke ter služi pisatelju kot nekak tehnični faktotum, ki mu pomaga obvladati ne preveč hvalležno snov. — Epična širina je pisatelju zelo priljubljena ter ga nagne večkrat, da stopi sredi povesti sam v ospredje, včasih na zelo naiven, neprostovoljno komičen način, n. pr.: „Teško je pisatelju, opisovati trenutke prve ljubezni z navadnimi besedami, ko zanje niti veliki pesniki niso mogli najti dovolj lepih besedi. Tem teže je to, ker je prav tako pisatelju kakor junaku te povesti prešlo že deset dolgih let od onega srečnega časa, ko se mu je to dogodilo.“ (I. del, str. 22.). Neprostovoljna komika tiči namreč v tem, da nam kljub temu popisuje to prvo ljubezen zelo nadolgo, zelo dolgočasno in s hudo navadnimi besedami. Tudi drugače se mi je med čitanjem, če sem pomislil na pisatelja, večkrat zazdelo, da vidim pred seboj otroka, ki sedi pri polni skledi mleka ter začne naenkrat, namesto da bi zajemal z žlico, kot se tiče, ploskati z ročicami po mleku, da zabrizgajo beložolti curki naokrog. Naivnost je lepa reč. Jaz jo imam rad pri otrocih, prijetkano me dirne tudi pri gospodičnih, pri pisateljih pa me draži — bili makar slovenski. Če bi nam tudi ne povedal tako naglas, bi pisatelju radi verjeli, da portretira v Kristjanu kolikortoliko sebe, zlasti v prvem delu — toda ogrel se

mu bo za tega junaka malokdo. Kristjan ljubi Heleno tako, da muči s tem sebe in njo, sanjari, kuje načrte, se ne more prilagoditi razmeram, ne ve, ali bi se bojeval za domovino ali ne, partija šaha ga nagne, da vstopi med brambovce itd. Takih junakov je najti tudi danes še preveč po Slovenskem, morebiti več nego pred sto leti. Porajajo jih razmere. Bog jih živi, če se sami ne morejo!

Miko Muhič je vse drugačne korenine. Če bi živel danes, bi mu rekli rodoljub (tej besedi bo treba priboriti zopet nekdanje častno mesto, ker je težko izhajati brez nje) ali kaj takega — le da bi se danes s svojimi prokleta zdravimi nazori o življenju ne mogel tako blagodejno uveljaviti, kakor se je tedaj. Med delom se je pisatelj očitno zmerom bolj ogreval zanj, tako da se mu je počasi izmotal izpod peresa pravi zaglobasti dobričina. Ko sem si ga izluščil iz pisateljeve gostobesednosti, me je zlomil takšen smeh, da sem mu z veseljem stisnil roko in poslal rakom žvižgat vse klavrne junake naše „moderne“. V Muhiču nam je pisatelj ustvaril človeka, ki se bodo ob njem Slovencem razhahljale duše za nekaj desetletij. Ker ga preveč ljubim, ga ne maram tukaj nadrobno secirati, temveč svetujem čitatelju, da seže po „Brambovcih“ ter si ga blagovoli tudi sam izluščiti.

Izborno je risan gladki, priliznjeni Francoz Don Pier, ki skali skoro vsako ljubavno razmerje s svojim vetrihom do ženskih src. Med ostalimi moškimi so zelo zanimivi Egid, Tilen in Jurij Šimič, ki se v drugem delu str. 28 brez vidnega vzroka spremeni v Simiča; to ni tiskovni pogrešek, ker ostane Simič do konca. Ženski značaji so bolj medli. Nekak pendant k Muhiču je vdova Gušičeva. Takšne dame z veseljem pozdravljamo v slovenskem slovstvu.

Jezik ima g. pisatelj bolj v časti nego v oblasti. Lepi, pravilni slovenščini ne skuša dati niti najmanjše originalnosti. Z jezikom ne eksperimentira čisto nič ter si dovoli komaj kje kako malenkost: „skoncema mize“ (I. str. 60), „deklica se ga je dojmila“ (I, 68), „upam pa, da se bo vzgledal v svojega učitelja“ (I, 129), „naenkrači“ (II, 87), „jezdec“ (= Streitroß, II, 135), „drugo pa bodo razvzeli dediči“ (II, 223). Pisatelj ima očitno toliko zaupanja v to, kar nam pripoveduje, da se mu zdi oblika precej postranska reč. Odkodi drugače ta medli, brezbarvni, razvlečeni slog? Mestoma se razblini pripovedovanje v pravo časnikarsko vezanje otrob (II, 153 do 157). Zdaj, ko nas je Cankar razvadil s svojim jezikom, smo postali zelo občutljivi za jezikovne finese. Pri Lahu ni opazati te občutljivosti. Ko berem Cankarja, se ne morem obraniti vtisa, da

so se ti stavki in odstavki prerivali in iskali ravnovesja v pesnikovi glavi, davno preden je prijel za pero, da jih je še pod peresom meril in preobračal, dokler se mu niso zilili v lepo celoto. Lah nima za vse to nobenega zmisla. Lah misli, da ima bogve koliko povedati in pove baš zato mnogokrat tako malo. Navadno jo zarobi, kakor mu ravno kane. Nekaj primerov: „za njo sta jezdila jezdeca“ (I, 9), „čez nekaj časa so začele iti v mesto umikajoče se avstrijske čete“ (I, 17), „pomirjajoče besede vojakov, da je sovražnik še daleč, niso mogle pomiriti prestrašenih meščanov“ (I, 18), „zagledal tam množico vozov in kočij ter veliko množico ljudi“ (I, 18), „Ni mogoče živeti pri ljudeh, ki naju imajo za otroke“ (I, 50), „sem te hotel priti vreč iz postelje“ (I, 76), „žrebe, ki mu je bilo najljubše izmed vseh konj, ker je videl da bo nekoč iz njega lep konj“ (I, 99), „se je obrnil k gospodu Muhiču, ki je ravno pripovedoval zelo smešno historijo, ki so jo vsi spremljali z glasnim smehom“ (I, 141), „Naenkrat je zaslišal pred seboj glasne glasove“ (II, 47), „molčal je in ni govoril“ (I, 96). „Čuvstvo“, mislim, sodi v slovar, „čustvo“ v srce; ne bi maral videti ženskih usten, ki bi se pačile s „čuvstvom“ ali „čuvstvovanjem“. „Za njega“, „na njega“ moti, če je zaimek nenaglašen. Oglejte si to pretirano razločnost: „Njegov (Muhičev) nasvet, naj gre z njim (Muhičem) k stricu (Muhiču) v Mušičje, se je zdelo Kristjanu najboljšo . . .“ (I, 35). Delo je uredil dr. Ilešič, izdala ga je Matica Slovenska, zato mi je uganka ta-le dražestna spaka: „Prvič ga je njegova neustrašenost in odločnost vabila v boj za svojo čast in za svojo ljubljeno“ (I, 163). Če bi se kanil povzpeti na nivo običajne slovenske kritike, bi rekel, da je hotel g. pisatelj po vsej sili raztegniti roman ter si tako povišati honorar z jako neprikrito gostobesednostjo, ki je tako nesramna, da operira celo z imeni, ker pa nimam takih ambicij, porečem, da je le nesrečna roka mogla zasejati v enajst vrst sedem Gil Blasov in tri Muhiče (I, 11) ter postaviti (II, 121) skoro v vsako tretjo vrsto eno posadko. Primerjaj v tem zmislu tudi sedem Jurijev Simičev in šest Lavdonov v sedemnajstih vrstah (II, 136). V drugem delu str. 82. manjka 14. poglavje (ne po vsebini, le po številki). Dvomim, da so francoski častniki stanovali pod eno streho z „belle Ellene“ (II, 45), kaj ni bilo z „belle Hélène“? Tudi mislim, da ni nameraval pisati Muhič: „Les merveilles aventures de chevalier de Mussitz“ (II, 115), marveč *du*.

Vem, da učinkujejo često pisatelji ravno s ponavljanjem in z gostobesednostjo. Zola n. pr. je ponavljal v svojih „romans de

longue haleine“ dobesečno po 2—3 strani, po večkrat v istem delu. Toda Lahova gostobesednost ni nikak umetniški tric, temveč gola, klavrna neokretnost. Zakaj se sili v „longue haleine“ in porabi 414 strani za snov, ki jih ne zasluži, kakor jo obdeluje pisatelj, niti tristo. Formalna stran bo delu zelo škodila. V naši dobi gibanja in hitrice se nam razvlečenost gabi, malo koncentracije bi že smeli zahtevati. Po drugi strani bo delo mikalo zlasti radi lokalnega kolorita. Spominjam se, kako me je jezilo pri popisovanju bojev v ljubljanski okolici in v Ljubljani, da mi je mesto znano le bolj z zemljevidov.

Še nekaj bi poudaril. Ves roman napravi blagodejen vtis resničnosti, kakor bi se pisatelj s hvalevrednim samozatajevanjem pokoril snovi, ki se je je lotil. Majhni so bili ljudje, majhne razmere, majhna domovina — zato so bili tudi uspehi majhni. Mnogi gledajo domovino skozi meglo svojih fantazij. Ko se megla dvigne, izbruhne razočaranje, ki dobi vidno obliko v jokavosti ali v psovanju. Lah vidi narod, kakor ga je treba videti, v času in prostoru, v zgodovini in zemlji, in ga tudi ljubi tako. Njegova ljubezen ni jokava kakor Meškova, niti potepuška kakor Cankarjeva, temveč — moška, Lahova.

„Vremena bodo Kranjcem se zjasnila“, a?

Morebiti maje z glavo, kdor je bil tako potrpežljiv, da me je bral do tu, češ: ta zna otepati z besedami! Morebiti ni mislil niti g. pisatelj dela tako. Kaj meni mar? Jaz sem mu hvaležen za knjigo, ob kateri sem mogel misliti tako. Po pravici toži nek francoski literat: „Kaj bo napravil čitatelj iz mojih popisanih strani? Rešto zmot, protislovij, nezmislov. Čitati, poslušati se pravi prevajati. Prevod utegne biti lep, zvest ne more biti nikoli. Kaj mi bo občudovanje, če občudujejo ljudje v mojih knjigah le to, kar so sami zanesli vanje?“ Vsakdo si čita v knjigi, to kar more, zna in hoče. Če si bo čital kdo v „Brambovcih“ kaj več in kaj boljšega, me bo veselilo.

Književna poročila.

Ivan Cankar, Lepa Vida. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner M. 8°. 106 str. Cena 2 K, vez. 3 K.

Narodna pesem o lepi Vidi je brezdvomno najlepši biser naše narodne epike, nekaj tako realno-vsakdanjega je izraženega v njej s klasično umerjenim patosom, da bi nam iz te snovi velik umetnik ustvaril lahko nekaj faustovskega. Ni čuda, da jih je bila že cela vrsta, ki so se te snovi tudi lotili, dozdej pa vendarle še nihče ni imel z njo prave sreče. Pridružil se je tej vrsti tudi Cankar s svojo simbolistično dramo, ki pa nima z Lepo Vido ničesar opraviti. Da jo je naslovil kako drugače, ne bi bil njenega bistva popolnoma nič izpremenil. Lepa Vida — ona Lepa Vida iz narodne pesmi — predstavlja vso tragiko, nastalo iz konflikta, porojenega v ženski duši, ki se je imela odločiti, ali naj sledi ljubezni svojega srca ali ljubezni do otroka. Nekaj večno človeškega je v tej tragiki in vsem časom umrlivega; iz te snovi bi bil lahko napisal tragedijo Sofoklej in, če hočete, istotako lahko tudi Przybyszewski. A Cankar? Cankar je zajel iz nje samo motiv hrepenjenja, novo variacijo svoje neprestane teme in je podal sintezo svojega dozdanjega delovanja v simbolični alegoriji našega fin de siècle.

Pri čitanju te drame se mi je zdelo, da so vsi ti Cankarjevi junaki iz prejšnjih njegovih spisov morda res živeli in umirali, nekaj tako osebnega govori iz njihovih besed. Toda to je ravno — vsa drama obstoji samo iz besed. Osebe, ki jih je postavil tu na oder, so same sence. Sicer je v vsaki umetnosti skrit simbol, kjer je kot tak izražen, učinkuje samo, če je popolnoma objektiviran. Nikjer pa ni simbolizem tako nevaren, kakor v dramatik, ker kaj lahko izpremeni junake v mehanične sheme. Izognil se je temu na pr. Maeterlinck s tem, da je predložil svoj simbol z bajko. Pri tej Cankarjevi drami pa sta ostala verjetnost in življenje — prva pogoja dramatične umetnosti — vse preveč v ozadju; in prepričan sem, da na odru ne bo in ne more učinkovati.

Da je Cankar velik umetnik, da se kaže skoraj v vsakem njegovem stavku lirična sila, da so tudi v „Lepi Vidi“ momenti blesteče poezije, tega niti treba ni poudarjati. Novega pa ni v njej nič. Te blede študente, ki umirajo, še predno so okusili življenje, zapite pisarje, delavce in zdrave ljudi, ki so pa vendarle bolni, ki hrepenijo po solncu in ga nikdar ne uzrejo, ker hodijo po svetu z zaprtimi očmi, — te hčere študentskih mater, pol angeli pol kokete, — vse te junake poznamo že zdavno z istimi potezami v obrazu. Nič se niso spremenili ti Cankarjevi ljudje, in kakor nekdanj, imata tudi v Lepi Vidi edino Dioniz in Milena nekaj mesa in krvi.

Polna lirike je ta knjiga o hrepenjenju, toda drama to ni. Menda se Cankar sam ne zaveda, kje teži njegova največja moč, in katera njegova dela se bodo ohranila. Tista, pri katerih se je ravnal po izreku: „Greif nur hinein ins volle Menschenleben“. Tu je ustvaril dela trajne vrednosti, tu je oni veliki stilist, ki obdaja še tako majhno črtico z monumentalno linijo, pa naj pripoveduje o svoji materi, naj posluša harmoniko na vasi in gleda židane nedeljske rute naših deklet, naj piše o krivici, storjeni hlapcu Jerneju. In kako živo zna poseči v življenje in se dotakniti neprijetnih ran, so mu menda dovolj dokazali „Hlapci“. — „Lepa Vida“ pa me je razočarala.

Vojслав Molè.

Zabavna knjižnica. XXIII. zvezek. Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani 1911. 8°. 126 str.

Letošnja „Zabavna knjižnica“ prinaša dva spisa: Meškovo „zgodovinsko sliko“ „Črna smrt“ in Pugljevo novelo „Gregor“. V „Črni smrti“ je Fr. Ks. Meško na podlagi vestno preštudiranih in pravtako uporabljenih zgodovinskih virov opisal, kako je kuga l. 1645. divjala po Ptuju in okolici. Da bi ta opis ne bil presuhoparen, ga je odel v obliko povesti in nanizal celo kopo prav dobro uspelih, živoplastičnih slik. Ni se mu pa posrečilo, iz vseh teh posameznosti ustvariti organične celote. Preveč je v njem zgodovinskega naštevanja, da bi se moglo reči, da je to zgodovinska povest, z druge strani pa je pisan v preveč beletrističnem tonu, da bi se ga smelo označiti kot zgodovinsko-kulturni sestavek. Da je avtor obe te strani sorazmerno umeril, bi Meškova „Črna smrt“ bila lepo literarno delo. V tej obliki pa ni nič drugega, nego serija hitro, krepko skiciranih poglavij, iz katerih bi pravzaprav šele bilo izvesti enotno zgrajeno povest. Naj svoj prigovor nekoliko utemeljim. Začenja se „Črna smrt“ z imenično zasnovano ekspozicijo, v kateri nastopajo gvardijan minoritov, pater Aleksander, mestni pisar Filip Sagadin, njegov sin, praški višošolec, Dominik, kmetski mogotec Janez Rajavec, njegova hči Rozika, ki jo ljudski glas nazivlje „rožo Ptujskega polja“, oderuški žid Aron Izerlin in njegova hči Rahela, „roža v Izraelu“, na način, da se čitatelj v tej ekspoziciji mora nadejati pretresljivo zapletenega romana, ki se bo odigral med temi tako plastično v ospredje potisnjenimi osebami. Ko pa čita dalje, vidi, da se je v svojih nadah varal; kajti vse te osebe stopijo v naslednjih poglavjih namah predaleč v ozadje, v ospredje pa stopijo sicer zelo plastični, pa vendarle nekoliko pretirani prizori iz divjanja kuge, ki jih uvaja za moj okus vse preveč poudarjena vizija Rajavčeva, ki je, sicer nekoliko razgret, na nebu zagledal „jezdca — velikana, sličnega ogromnemu okostju, zavitega v plahutajoč mračen plašč. Od zemlje do neba — se je zazdelo Rajavcu — sega jezdečeva postava. Nad jezdecem je zaplamljeno nebo za hip v krvavem svitu; za jezdecem se je vlekel krvaveč sled, širna cesta krvi“. — Znano je, da je bilo ljudstvo tiste čase nad vse praznovorno, da je verjelo v znamenja na nebu in o tem mnogo govorilo. Vendar pa se ne morem vbriniti vtisku, da ni prav storjeno, če avtor o viziji govori v tonu, kakor da jo je Rajavec v resnici videl. Premalo je poudaril imaginarnost te vizije in jo pred čitatelje postavil vse bolj v luči dejstvenosti, tako da je končni efekt ta, da čitatelj skoroda sam verjame, da se je v resnici na nebu pojavilo znamenje, ki je napovedovalo prihod kuge. Pa tole mimogrede. Ekspoziciji, ki obeta vse kaj drugega, slede poglavja o divjanju kuge: Rajavčeva vizija, učinki te vizije na ljudstvo, kuga v Ptuju, razne epizode iz njene moritve itd., o osebah, ki so v ekspoziciji igrale tako važne vloge, pa domalega sploh ni več govora ali pa nastopajo samo v toliko, da ilustrirajo početje šibe božje, nikakor pa niso več junaki v zmislu vodilnih oseb. Poglavje, ki opisuje razsajanje kuge v Ptuju, je mestoma suhoparno zgodovinsko in udari v ospredje tako, da čitatelj čuti, da je pravzaprav ono bistveni del, jedro vsega spisa, in da je vse drugo, kar se vrši med nastopajočimi osebami ali bi se med njimi moralo vršiti, le zunanji, povsem zunanji nakit. Posamezna poglavja tega „nakita“ so sorazmerno vse premalo izdelana, zlasti tretje, ki v stenografičnem slogu riše razmerje med Dominikom in lepo Roziko. Nasprotno pa je povsem epizodična partija o pijančku Martinu sorazmerno vse preveč na dolgo in široko razpredena. Tako bi lahko naštel še raznih prigovorov, ki bi dokazali, da se ta „zgodovinska slika“ v svoji kompoziciji ni posrečila. Posamezni deli pa so kaj lepo uspeli in se odlikujejo po lepem

jeziku in veliki plastiki. Vredno bi bilo, da si gospod pisatelj vzame čas in nam iz tega skiciranega gradiva ustvari velik roman, čigar ozadje bi bilo divjanje kuge v l. 1645.

Pugljeva novela „Gregor“ je prijetno in spretno pisana in kaže vse tiste vrline našega pisatelja, ki sem jih v tem listu skušal orisati o priliki nedavno izišle njegove knjige „Mali ljudje“. Pugljevi Dolenjci niso votle in puhle figure, kakršnih srečavamo v našem mlajšem slovstvu toliko, ampak so iz življenja vzete žive osebe, pristni Dolenjci, ki jim govorica po vsej naravi ne teče nič drugače, nego tistim dobrovoljnim in šegavim ljudem, ki jih srečavamo po dolenskih vaseh in cestah. Brez dvoma je Pugljev „Gregor“ najboljši beletristični spis, kar nam jih je „Matica“ podala letos. Prigovor, da je morda premalo utemeljeno, kako to, da komedijantje deklino kmetu prepuste tako brez večjega odpora, ni tako tehten, da bi mogel zmanjšati vrednosti te čedne novelice.

Fr. Kobal.

Slovanski spomini in jubileji. Izdaje Matica Slovenska. I. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič. V Ljubljani 1911. V. 8°. 138 str.

Knjižica obsega devetero črtic. V prvi je M. Pleteršnik na tesno očrtal življenje in delovanje profesorja Šumana (1836—1908), soustanovitelja „Slovenske Matice“; potem razpravlja Stj. Radič v hrvaščini o velikem Gogolju, ki ga je kritika nazivala nekoč čudaka, danes pa ga smatra za — čudo. Prvi del se naslanja izvečine na ostroumnega Merežkovskega, ki je ob Gogoljevi rojstveni stoletnici (1909) pokazal na bistvene poteze tega čudovišnega genija: odpor proti prepametni sredini, družabni povprečnosti. Tragedijo je videl „oče ruskega realizma“ v odsotnosti vsake tragičnosti. Vrlo zanimivo se čuje, kako se je iz veseljaka-mistika (Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust!) razbohotil poslednji do usodne stopnje pod vplivom izpovednika, ki je gnjavil in davil mračnega poeta s svojim asketizmom, dokler ni sežgal rokopisov ter takorekoč umrl od glada. Samostojnejšo drugo polovico tvorijo pretežno citati iz „Mrtvih duš“ — cel šopek istinitih vseslovanskih hib in slabosti.

V nekoliko satiričnem tonu se razvija poučno-tendenčna dr. Ilešičeva razprava o srbskem prosvetitelju Dositeju Obradoviću († 1811), čigar mladostno navdušenje za mučeništvo in puščavništvo bi znalo komu vzbuditi nedolžne, toda ljubke spomine iz otroških let. Prijetno je popisano klativiteško potovanje ubeglega mladega meniha po celi Evropi ter plemenito delovanje dozorelega moža samouka, ki se je bil izprevrgel v gorečega prosvitljenca Jožefovega kova in žrtvoval vse sile v prid narodove izomike. Sledi prevod Máchove (1810—36) najboljše lirsko-epske pesmi „Maj“ — njen lesk je sicer prevlekla patina časa, a ženket je še zmerom pristen in bi utegnil ugajati sanjarskim dušam — in g. prevajalec dr. Ivan Lah je posvetil primerne vrstice rano ugaslemu meteorju češke romantike. Nato podaja g. dr. Maretič dokaj živahno glavne vrline in pomen Leva Tolstega (1828—1910): občuduje ne toliko izvirnost misli, kolikor iskreno prepričanje in ogenj, s katerim je oznanjal jasnopljanski modrijan svoje nazore. Sestavek seveda ne utaji, da je le — slavnosten govor.

Posebno temeljiti, simpatično pisani sta dr. Grabowskega študiji — poslovenil Voj. Molè — o Elizi Orzeskowi (1842—1911) in Mariji Konopnicki (1846 do 1910). Natančno je obdelal znani Poljak njun razvoj, raznovrstne vplive, značilne ideje njune slovstvene zapuščine ter poudarja vrednost obeh pisateljic za domovino in svetovno književnost. Slednjič govori dr. M. Potočnik o vrlinah zgodovinarja in narodnega vzgojitelja profesorja Josipa Apiha (1853—1911) z odkritim prizna-

njem, kakor bi ga bil zmožen učenec napram vzornemu učitelju, g. dr. Ilešič pa končuje z nekrologom na zaslužnega politika in pisatelja dr. Josipa Vošnjaka (1834—1911).

Vobče se lahko trdi, da so članki in skice v sorazmerju z razsežnostjo dovolj posrečeni in umestni ter bodo zanimali izobraženstvo. O izčrpanosti temat naj sodijo poklicanejši; mestoma bo dvojezičnost motila puristovo uho. Ker so tuja imena dosledno nedotaknjena, naj bi bil še Chelčický (n. Helčicki, str. 71), „ta najgenijalnejši filozof svojega veka“, ohranil svoje.

A. Debeljak.

Dinko Šimunović, Tudjinac. Pripovijest. Izdala Matica Hrvatska i Slovenska. U Zagrebu 1911. 8°. 192+IX str.

S Šimunovićevim „Tudjincem“ nista imeli posestrimi Matici srečne roke. Namen teh skupnih publikacij je vendar spoznavanje knjištva in življenja sosedov, nekako zblizanje bratov v duhu. A kje, se prašam, naj iščem med nami ljudi, ki bi utegnili prebrati teh dolgih, predolgih 192 strani do konca? Par literatov bo prerezalo knjigo do srede, kak kritik se bo pretolkel do tretjine, povprečnemu Matičarju (slovenskemu mislim) pa bo markirala na polici Ilirijo zaprašeno. To bo efekt tega naivnega frčkanja z idejami, tega vrazerskega zanešenjstva, zaljubljenega vase in v svojo doktrino, ki se otesa s krilečimi kretnjami treznega, realnega kritizma.

Dar dara gleda: naše „Cvetje“ so nam vrnil Hrvati s svojim „Tudjincem“. Ostal nam bo tuj. Zakaj tako dolgočasne povesti že davno nisem imel pred seboj. Opisi — opisi — opisi. Drugi bolj razblinjen od prvega, tretji manj interesanten od drugega, a malokateri po pravici na svojem mestu. Karakterizacija oseb in razmer je blede, brez umetniške sugestivnosti, usoda teh ljudi ti ostane mrtva afera. Majava zgradba z neorganičnim mešanjem realitike in romantike ne kaže niti okusa, kamoli individualnost avtorja. Že mogoče, da je Šimunović v drugih svojih delih uspel, že mogoče, da je „Mrkodol“ reprezentativnejši, ali z „Mrkodolom“ ni dokazan „Tudjinac“.

Oton Župančič.

Antun Kovačić, U registraturi. Roman. Zagreb 1911. Izdala Matica Hrvatska U Zagrebu. 8°. 498 str.

Matica Hrvatska je izdala roman leta 1888. umrlega pisatelja Kovačića „U registraturi“ kot ponatis iz „Vienca“ in ga v zelo okusni opremi poklonila svojim članom. „U registraturi“ je najboljšo delo Kovačićevo, v njem je hotel pisatelj utelesiti in koncentrirati svojo silo, svoj jaz. Delo je zamišljeno v velikem obsegu, v širokih dimenzijah in bilo bi naj kakor zrcalo, v katerem reflektirajo žarki socialnega življenja, zlivajoči se v gorišče ene same osebnosti. Na značaje in dogodke je nanešeno toliko barv, ki se stopnjujejo v vsi pestri interesantnosti od rahlih, nežnih polsenc prav do skrajne, banalne kričavosti; epizode, ki gibljejo dejanje, beže mimo in se prelivajo druga v drugo z neskončno neverjetnostjo kakor v kinematografu. Končno pa se zazdi človeku, da je preveč, preveč vsega tega. To je tudi vrlina in obenem slaba stran dela. Kompozicijske hibe so razvlečenost, prevelika dolžina, razne romantične ekstravagance, neverjetnosti nekaterih značajev. Vsekakor se pozna pisatelju, da je tudi njega dosegel val tistega kipečega morja, ki se je razlilo koncem minolega stoletja preko Evrope, koder so se oglašali signali: verizem, naturalizem, satanizem, — devize, ki za nas dandanes nimajo nikakršne privlačnosti več. Delo pa bo kljubovalo bodočnosti s svojo klasično lepoto slikanja, iskreno resničnostjo, dosledno neizprosni realizmom tako, da se bo brezdvomno dvigalo nad površje vsakdanje literature.

Roman, bolje rečeno: življenjepis registratorja Ivana Kičmanovića, je nekakšna prepesnjena biografija avtorja samega. In tiste prve preproste, toplo pisane slike iz samotnega brda bednih seljakov sečitajo kakor nežen poem pesnikovega detinstva. Osebe seljakov so vseskozi začitane z ljubeznijo in nekako subjektivno resničnostjo. Oče Ivica Kičmanovića, Jožica Kičmanović, vulgo „zgubidan“, stare korenine kmet, muzikant po poklicu, a kljub temu trezen, resen, miren; žena njegova: slabotna, plaha ženica, vsa v spoštovanju do moža, skrbna in dobra, z neskončno ljubeznijo do svoje dece. Sosed Kičmanovićev, mali „kanonik“, lokav in prekanjen človek, ves nasičen z nekakšno neutешljivo zlobo in sovraštvom in zavistjo do muzikanta „zgubidana“ — razvijajoč se tip kmetskega parvenija! V takem miljeu je sredi svojih bratcev in sestic dorastel mali Ivica Kičmanović, dovršil ljudsko šolo in ob sklepu na grobu svojega umrlega sošolca, bledega, razmišljenega sina „kanonikovega“, govoril s tolikanj nezaslišno pretresljivostjo, da je globoko ganil srca vseh navzočih, ki so strmeli nad nenavadnim improvizatoričnim darom desetletnega dečka. „Kam ž njim, ko ni denarja?“ sta se vpraševala učitelj in župnik, dokler se ni pojavil rešilni angel v osebi „visokorodnega“ parfimiranega in pomadiziranega gospoda rojaka Žorža, „kumordinara“ v hiši „ilustrišimuša“ slavnega mecena tam v tujem, dalekem mestu. Tega slavnega mecena sta pridobila zase župnik in učitelj, po selu pa je završala presenetljiva vest, da postane sin muzikanta „zgubidana“ fiškal ali pop ali celo škof ... Tako ie prišel mali Ivica v hišo mecenovo kot sluga njegov, sotrudnik Žoržev in zajedno — oziroma bolj za postransko opravilo tudi — dijak. Tako so se malemu nezavednemu kmetskemu dečku namah na stečaj odprle duri do spoznanja in bede ... Čitatelj pa se čudi, kako se doslej resno pripovedovanje pisateljevo prekine in zasije v drugi luči — v humorju in sarkazmu. Kako so vse osebe v ti hiši opazovane v pretirani smešnosti, tako da v polni meri dosega jo efekt karikatur in marionet. Vsi: od topega, domišljavega Žorža prek „pojeta“ Budimira Bombardirovića Šajkovskega, ki se zove v vsakdanjem življenju tudi samo z vulgarnim imenom Imbrica Špiček iz Volovščine in ki govori hrvatsko-gromovite, retorično-frazarsko nezmislne govorance v čast in slavo mecenu, — vsi prav do hišnega illustrissima in dobrotvora samega, ki je bil že enajstič soglasno izvoljen za predsednika društva „Ponižnosti in strpljivosti“, društvo, ki omejuje svoj delokrog sicer zgolj na lukulske pojedine v hiši bogatega mecena, a vendarle izraža svojo „ponižnost in strpljivost“ v preobili jedi in pijači. — Tako preide pisatelj mimo nežnih seljaških idil na polje družabne satire, sredi vsega na zveni, polprikrito skoro in nekako osramočeno globok, pretresljiv ton njegovaga lastnega mladostnega trpljenja ... Bogati mecen ga iztirja iz hiše, ker se je zaljubil in sestajal z njegovo „rojakinjo“, demonsko krasno Lavro. Na pragu, na cesti stoji izgnani študent, ne da bi dovršil šolo in oče njegov ga odpelje s sabo nazaj na svoje samotno, daljno brdo. Zajedno s tem dogodkom in in vsled nezvestobe Lavrine oboli mecen, a sredi noči ga zastrupi in oropa Lavra, to bitje z nežensko dušo, krvoločno okrutostjo, z blaznohističnimi instinkti, Lavra, ki je prepozno spoznala, da je zastrupila svojega lastnega očeta. Po nesrečnem naključju, prestrašen vsled nenadne smrti mecenove zapali Žorž hišo, ki pogori z mrtvim truplom vred vsa do tal. Na domu muzikantovem pa je vladala tačas mrka otožnost in molk. Izgnani študent Ivan je posedeval doma in edino, kar ga je tešilo v težki bridkosti, so bile misli na mlado, belo sosedinjo Anico, hčerko „kanonikovo“. A zdaj nenadoma prihiti v te zapuščene kraje Lavra, kakor demon vsa lepa in vabeča. Denar siplje naokoli in dom muzikantov je kakor v

omotični pijanosti: širi se, raste blagostanje. Lavra sezida hišico in jo opremi tako prečudežno, da jo imenujejo vaščanje „kapelico“. Tam pirujeta s študentom Ivico pijani sen svoje ljubezni. Seljaki strmijo nad bogastvom in lepoto, čudijo se, ne razumejo ničesar. Ko pa jamejo govoriti, se zgražajo, obsojajo in — in pohujšanje je obče. Ivan se iztrga iz mramornih rok svoje Dalile in beži v mesto študirat. Izven sela, zunaj na polju ga pričakuje mala Anica, vsa razdvojena, hotoč poslednikrat še pozdraviti svojega sosedu. Zdaj šele se Ivan zave svoje prave, istinite ljubezni. — Lavra živi nekaj časa osamljena v svoji zapuščeni „kapelici“, potem pa je zvalila v svoje mreže „kanonikovega“ sina konjskega trgovca Miho, (pristnega sina svojega očeta), ki se je priženil na dom kmetskega magnata Medonića. Anica uteče z doma v mesto, kjer jo po srečnem naključju otme študent Ivan v krčmi bivšega „kumordinarja“ Žorža iz rok pohotnika in ji preskrbi službo. Lavra in Miha zaživita po smrti Mihove žene skupaj in hodita iz kraja v kraj; v njeni pustolovski duši tli skrito maščevanje ... Prenasičena razmerja z Miho umori Lavra svojega ljubimca, da svobodnega duška vsem svojim neskončnim strastem in postane roparica ... harambašica Lavra, pred kojo trepeče vsenaokoli! — Po letih se Ivan poroči z Anico, v „kapelici“ na brdu praznujeta svojo ženitbo. Tedaj pridirja Lavra s svojo razbojniško tolpo in umori v divji maščevalnosti nevesto, očeta in mater Ivanovo ... Ivan se otme, živi — ali kakšno je to življenje! — Pretrga se napeta nit pripovedovanja, dogodkov, ki človeka omamljajo in ga vendarle spominjajo včasi na najnižji izrodek umetnosti: šund — in samo v par suhih stavkih je konstatirano nadaljno življenje Ivanovo. Prav ta trpka kratkoča, klena lapidarnost da slutiti čitatelju vso prestrašno usodo tega življenja — neživljenja; v ozadju zaslutimo v nemi boleti spačeni obraz umetnika. — Ivan ni postal škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj registrator tam nekje v zakotnem uradu. Vdal se je pijači; delirium tremens in žalostni konec v gorečih aktih — to je delež njegov. Tragikomedija usode.

Delo je pisano hlastno, skoro z nekakšnim nervoznim strahom; pozna se, kako se je boril pisatelj s snovjo, ki ga je včasi skoro prevladala; diletant bi sigurno napisal šund. Jezik, slog sicer ni šolsko vzoren, pač pa zveni iz njega izrazita individualna nota. Kakor večinoma, pisatelj najbrž ni ustvaril tega, kar je zasnoval v duši, a je vkoval v delo svoj obraz in napisal par strani, ki se čitajo kakor epopeja hrvatskega ljudstva. In to je mnogo. Ko bi pisal svoj roman umirjen, stoječ takorekoč izven vsega in preko vsega, ne s toliko silo osebnega nagona, premišljeno komponirano, z duševno poglobljenimi značaji, bi bil umotvor sicer umetniško dovršenejši, a ne bil bi — samoizpoved. Tako pa nam je — preko ovinkov sicer, preko dogodkov, kjer bi se križali bigotniki in preko značajev, nad katerimi bi se zgražali literarni sladkosnedeži — v sočni, življenja polni in bogati svoji fantaziji podal izpoved svoje duše: ne škof, ne fiškal, niti ne pop, komaj — registrator ... Samo pisatelj! „Nur Narr, nur Dichter!“ je dejal Nietzsche.

Fran Albrecht.

Pavle Krstinić, Bratski inat. Drama u 5 čina. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1911. 8°. 140 str.

Bratski prepir, domača nesloga! Stara pesem za Slovane vseh rodov in vabljliva snov za umetnika, ljudskega kakor izobraženega. Slovanska zgodovina je prebogata takih zgledov, in kako bi, torej mogla narodna nmetnost, ta verna spremljevalka ljudskega življenja, prezreti to neveselo potezo slovanskega življenja! To velja tudi za Jugoslovane; saj se ni nad nobenim delom slovanskega sveta usoda tako žnosila, kakor nad našim jugom; zato pa ima naša zgodovina toliko tragičnih momentov in

umetnost toliko resnega gradiva. Najbolj pa divja „bratski inat“ v naši Herceg-Bosni, kjer se ne križajo samo narodni in verski, ampak tudi stanovski, gospodarski in politični interesi kljub temu, da so ti Bošnjaki in Hercegovci bratje po krvi. In ker se v teh deželah stikata dva svetova, zapad in vzhod, zato je za nas zapadnjake ta svet nad vse zanimiv. Ali kočljivost današnjega položaja in strastnost, koja menda brani celo umetniku-dramatiku, da bi se neposredno, z golo roko lotil perečega vprašanja sedanjosti, zato se je Krstinič zatekel v zgodovinsko preteklost, v dobo, ki je dokaj podobna naši. V Bosni in Hercegovini se je kriza vsaj na zunaj rešila po avstrijski okupaciji in aneksiji, na znotraj seveda še traja tudi dalje, kajti bratje ene krvi pa različnih imen in ver, križajočih se kulturnih, gospodarskih in političnih interesov in idealov se ne pobijajo dandanes nič manj. Da ima Krstiničeva drama poleg zgodovinske zanimivosti tudi rodoljubno tendenco, tega ne bo nihče tajil; seveda treba priznati, da se vse kolikor mogoče podreja umetniškemu namenom. Prva štiri dejanja se vrše okoli leta 1831. v Travniku in blizu Sarajeva, zadnje dejanje pa kakih dvajset let pozneje v Mostaru. Snov umotvora se naslanja na upor bosanskih begov in ag proti nameravanim reformam, s katerimi se čuti imenovana gospoda prizadeta v svojih stanovskih in gospodarskih interesih ter deželnih pravicah. Oznanja se boj domovine, boj vseh prebivalcev proti — tujcu, Osmanliji, zato naj nastopi tudi — raja, tista raja, v koje korist deloma naj bi bile nameravane reforme, saj so se izdale pod pritiskom — Evrope. Ali gospoda sama ni posebno edina; Hercegovci Ali-Aga noče ničesar slišati o Bošnjakih, seveda, ker mu je vezir obljubil vezirstvo nad Hercegovino. Drugi so častihlepni, zavidni, omahljivi. Idealna prikazen je le stari beg Altomanović, ki ohrani duševno ravnovesje od začetka do konca; on je utelešeno domoljubje brez sebičnih primesi, on edini uživa zaupanje vseh. Husein, vodja upora in bojev, je junak od glave do pet, mož plemenitega mišljenja in čustvovanja, ki je pripravljen vse in tudi sebe žrtvovati za stvar, kateri se je posvetil, toda manjka mu politične umerjenosti in diplomatične dalekosežnosti. V tem ga prekaša Miloš Obrenović, katerega ponosni beg zaničuje in žali kot pastirja in svinjarja. Huseinova oholost in stanovska predsodnost se kaže tudi v občevanju z zastopniki raje, zlasti s popom Jovom. Sploh nam riše pisatelj razmerje med katoliki in fevdalno gospodo veliko simpatičneje, nego razmerje med pravoslavniimi. To odgovarja zgodovinskemu dejstvu in ima svojo upravičenost v tem, da je bila srbska plast raje veliko močnejša od hrvatske, katoliške. Odtod tudi prihaja, da so pravoslavni Bošnjaki pričakovali rešitve od svojih verskih bratov od one strani Drine in da srbska raja, poslušna ukazom Miloša, v odločilnem boju upornikov pri Sarajevu niti ni sodelovala. Kot tip premetenega in nadarjenega koristolovca slovanske krvi in brezmejne častilakomnosti moramo smatrati zanimivi lik Omerja, ki končno postane paša in bosanski vezir. — Peto dejanje je prav rahlo zvezano s prvimi in bi ga lahko tudi pogrešali; seveda služi splošni tendenci in ima dokazati, da se izdajstvo bratov vselej maščuje, kajti baš Omer-paša vrši osveto nad hercegovskim vezirjem Ali-Ago za svoj račun in za račun nekdanjega svojega gospodarja Huseina. Pa tudi on mora občutiti prokletstvo, ki ga rodi korist, rojena iz škode in krvi bratov; kajti komaj je zadostil svojim strastem, že ga kliče sultan v Carigrad na odgovor, Bosni pa pošlje novega vezirja, tujca.

Poleg obče zgradbe dela in glavnega dejanja, ki ima zgodovinski značaj, najdemo v drami tudi ljubkih slik iz domačega življenja bosanskih in hercegovskih mohamedancev, kar ima seveda namen, da nam tudi od te mehke, srčne strani osvetljuje junake. Posebno lepa sta prizora med mladim Zlatarevičem in Mejro,

sestro Huseinovo, kjer se nam kaže tu napol orientalska, napol jugoslovanska lju-bezen dveh mladih src, izražujoča se seveda s pristno narodno pesnijo srbsko. V tem pogledu je zanimiv tudi prizor med Huseinom in Lejlo, ki je Osmanka, zato pa je tudi njeno obnašanje in njeno govorjenje drugačnega značaja.

Kar se tiče oblike in jezika pričujoče drame, treba omeniti, da se poslužuje večinoma vezane besede; le kadar je govor bolj strasten ali če je predmet sam prozajične narave, tedaj govore dotične osebe prosto. V tem oziru je zanimivo, da govori knez Miloš, suhoparni, trezni diplomat, skoro izključno prozo. Torej je slu-žilo pesniku tudi to sredstvo za označenje oseb. Če se oziram na vsebino, moram še omeniti bogastvo tehničnih misli, zlasti izrekov, ki se nanašajo na svobodo, svetost domovine, bratstvo in bičajo needinost ter izdajstvo. — „Bratski inat“ je umotvor velike vrednosti.

Dr. Ivan Merhar.

Engelbert Gangl, Beli rojaki. Prvi zvezek. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1911. 8°. 224 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K.

O Belokranjcih nam govori ta knjiga, o Ganglovih ožjih rojakih, o njih življenju in trpljenju in njih razveseljevanju. Vino pijo in se gostijo, pojo zdravice in napitnice in ravna jo stol po veselobesedni šegi hrvaški in tožijo, da ginejo stari časi in prihajajo novi. Trta sahne, pesem umira v gori, stari gredo, mladi prihajajo na njih mesta, nič več ni tistega veselega življenja, ki je nedavno še plalo preko Gorjancev. Beda jih žene v Ameriko, v rudnike, ki jim izsesavajo kri in življenje, da se vračajo sključeni in izmučeni, če se sploh vrnejo. Gangl prihaja mednje, rojak med rojake, in kar doživlja med njimi, o tem pripoveduje v tej knjigi na tisti neprisiljeni način, po katerem o svojih doživljajih pripovedujemo prijateljem. Povesti to niso, ampak pripovedovanja, namenjena pisateljevim „prijateljem izza mladosti, tovarišem veselja, bratom dela in naporov“, kakor pravi sam v posvetilu. S tega stališča je motriti pričujočo knjigo, ki je skromna po vsem svojem značaju, kakor je skromna po svojih namenih. Literarnega značaja je edino pretresljivo tragična zgodba o lepi Mari, ki se je izneverila svojemu v Ameriki trpečemu možu.

Fr. Kobal.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Prvi del. Z 12 načrti. Založil „Mariborski Sokol“. Maribor 1911. 8°. 54 str. Cena 70 v.

Že v lanskem letniku „Slovenskega Sokola“, v štev. 4.—6. in 8.—12., je objavil dr. Pivko zbirko telovadnih iger, namenjenih predvsem Sokolskemu naraščanju, obenem seveda naši šolski mladini. Te po strokovnem listu razstresene odstavke je sedaj nanovo pregledal, jezikovno nekoliko ogladil in izdal v posebni knjižici, ki ima dokaj priročnejšo obliko kakor „Slov. Sokol“ in bo tudi lažje prišla v roke tistim, ki imajo opraviti s telesno vzgojo mladine. In lahko trdim, da jim bo ta knjižnica res dobro došla; zakaj doslej je marsikdo pogrešal takega navodila, kako naj se mladinske igre sestavijo, zanimivo, izdatno in uspešno goje in vodijo; vsled nedostajanja take zbirke je marsikateri učitelj mladinske igre popolnoma v nemar puščal, pač ker se iger svoje mladosti več ne spominja ali se pa sploh nikoli ni igral v večjem krogu, kakor ga na pr. tvori en učni razred naših ljudskih (povprečno 50—60 učencev) ali srednjih šol (povprečno 30—40 učencev). Kako pa našim učencem prija primerno izbrane igre, t. j. take, ki imajo dober igralen zmisel in nudijo dovolj prilike za izdatno gibanje, porabo telesne spretnosti in udejstvovanje dušne prisotnosti, pove lahko tisti, ki ima tudi s to platjo telovadnega pouka opraviti. Najvišja učna uprava je vsakakor umestno odredila, da se morajo mladinske igre redovito gojiti in da pripade tudi v telovadnem pouku nekaj časa za izvajanje iger,

posebno, kjer se lahko vrše na prostem pod milim bogom. Kako jim žare obrazi, kadar napove učitelj „igro“; niti hladna megla niti mraz jim ne moti veselega razpoloženja. Sam sem se letos v sicer nehudi zimi lahko pri — 4° C prepričal, s kako vnemo „odbijajo tretjega“ ali se igrajo „miš in mačko“. — Dr. Pivko podaja v uvodu glavna metodična načela, kako je treba pri igrah postopati, nato pa sledi vrsta vsakojakih tekalnih, borilnih in metalnih iger. V drugem delu, ki ga upamo kmalu videti, pridejo na vrsto igre z žogo. Število vseh iger (58) je jako visoko; vse tudi niso enako primerne za vsakršno starost ali letni čas, tako da bo dober učitelj lahko izbral. Novi učni načrt za telovadbo priporoča le 15 različnih tekalnih iger. — V jezikovnem oziru bi se dalo tu in tam kaj premeniti; nekaj posebnega so naslovi iger, kakor: Repe prodajat; Oslov jezdit; Koles potakat itd. Ali so to skrčeni stavki: (Pojdimo se) koles potakat? Ali so okrnjeni infinitivi na -t, kakor jih rabimo v domači govorici? Po sedaj še veljavnih pravilih bi morali reči: Tiho-tapce loviti. — Svinjkati. — Lična knjižica je zamašila občutno vrzel v našem pedagoškem slovtvu.

Jos. Wester.

M. Murko, Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba. Beograd 1911. V. 8^a. 16 str. (Ponatis iz „Srpskega književnega glasnika“, br. 262, str. 907—923.)

V tej razpravi, ki je izšla v posnetku tudi v „Srpsko-hrvatskem almanahu za god. 1911“, pojasnjuje prof. Murko, kako se je ustvarilo jedinstvo književnega jezika med Hrvati in Srbi, in naravna posledica tega je, da se znanstveno proučava in uči v šolah tudi vsa književnost, ki se je razvila na ozemlju današnjega skupnega književnega jezika. En jezik — ena književnost! Znanstveni razlogi zahtevajo, da se slovstvena zgodovina razpravlja sinkronistično, to je, kako se je razvijala istočasno v raznih krajih, katere ideje, potrebe in forme so bile skupne, v čem in zakaj so se posamezni kraji oddaljili. Kako izgleda ta metoda v praksi, kaže prof. Murko na nekaterih točkah od najstarejše književnosti, ki je bila po svojih temeljih Hrvatom in Srbom skupna, poudarja važnost protireformacije, dobo prosvitljenosti v drugi polovici 18. stoletja (Obradović—Reljković!), ne bodi Hrvata, ki bi ne poznal delovanja Vuka Karadžića in njegovih naslednikov, enako pa mora Srbe zanimati ilirizem. — Srbi in Hrvati, ki štejejo okoli 9 milijonov, morejo postati največja kulturna skupina na slovanskem jugu.

J. Š.

Slovenska Žena. Glasilo slovenskih žen. — V Ljubljani je začel izhajati mesečnik, ki „hoče ustrezati vsem željam in zahtevam slovenskega ženstva. Razen kratkih leposlovnih spisov izpod peres slovenskih pisateljic bo objavljaj članke, ki se tičejo vseh strok ženskega dela in mišljenja. „Slovenska Žena“ se bo pečala s socialnimi, gospodarskimi, higijeničnimi, pedagoškimi, juridičnimi vprašanji, prinašala bo pa tudi praktične nasvete iz gospodinjstva, vsakdanjega življenja itd. in tuptam tudi originalna modna poročila“. Ta obširni program skuša uresničiti že prva številka, v kateri leposlovje občutno nadkriljuje praktične članke. — Tragična smrt gč. Natalije Jakilove je dala Aškercu snov za balado „Natalija“; verze so še prispevale Utva in Mara Tavčarjeva. Tu bi želeli gosp. urednici nekoliko več kritične izbire. Lep pripovedniški talent nam obeta Kmetamarija. — Želimo listu v krogih, katerim je namenjen, mnogo gmotne in duševne podpore. Naročnina na leto mu je 8 K, za učiteljice in dijakinje 6 K.

Uredništvo je prejelo meseca januarja sledeče publikacije:

Publikacije „Matiče Slovenske“ za leto 1911:

1. Zabavna knjižnica, XXVIII. zvezek: Fr. Ks. Meško, Črna smrt. M. Pugelj, Gregor.
2. Knezova knjižnica, XVIII. zvezek: Dr. Iv. Lah, Brambovci. Drugi del.
3. Hrvatska knjižnica, V. zvezek: Dinko Šimunović, Tudjinac. Pripovijest.
4. Dr. Janez Mencinger, Izbrani spisi. I. zvezek. Uredil dr. Jos. Tominšek.
5. Slovanski spomini in jubileji. I. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič.
6. Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. XIV. snopič.
7. Zbornik, XIII. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič.

Engelbert Gangl, Beli rojaki. I. Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1911. 8°. 224 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K, poština 26 v.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Prvi del. Z 12 načrti. Maribor 1911. Založil „Mariborski Sokol“. V. 8°. 54 str. Cena 70 v.

Planinski koledar. Leto 1912. Izdal in uredil Fr. Kocbek, nadučitelj v Gornjem gradu. III. letnik. V Celju, 1911. M. 8°. 120 str. Cena ?

M. Murko, Nauka o jeziku i književnosti Hrvata i Srba. (Ponatisek iz „Srpskega književnega glasnika“ 1911, br. 262.) V. 8°. 16 str.

Narodne pripovijetke. Knjiga prva. Ilustrirao Ljuba Babić. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. Zagreb 1911. 4°. 65 str. Za člane Matice Hrvatske 3 K.

Strossmayer. Koledar za god. 1912. Izdaje i ureduje Matica Hrvatska. Godina peta. Zagreb. 4°. 128 + CCLXXX str. Cena 2 K.

Slavjanski kalendar za visokosnata godina 1912. Izdava Slavjanskoto blagotvoritelno društvo v Bŭlgarija. Sofija. 8°. 168 + 80 str.

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. S mapou slovanstva. V Praze. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech. 1912. V. 8°. XV + 777 str. Cena broš. knjigi 12 K 50 v.

Prometa koncem leta 1911 614·5 milijonov.

Mestna hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, Prešernova ulica števil. 3.

Stanje hranilnih vlog nad 42 milijonov kron.

Rezervni zaklad nad 1.300.000 kron.

Največja slovenska hranilnica.

Sprejema vloge vsak delavnik.

Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov.

Obrestuje po

4 $\frac{1}{4}$ $\frac{0}{0}$

brez odbitka.

Za vloge jamči rezervni zaklad hranilnice in mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z vso davčno močjo.

Poslovanje nadzoruje c. kr. deželna vlada.

Izključena je vsaka špekulacija in izguba vložnega denarja.

Posoja na zemljišča in poslopja proti **5%** obrestim in najmanj $\frac{1}{2}\%$ amortizacije.

Za varčevanje ima vpeljane

domače hranilnike.

Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.